

IV

БРИГАДА У ЧЕТВРТОЈ
ОФАНЗИВИ И БОРБЕ
ДО ОДЛАСКА ИЗ ЛИКЕ

БРИГАДА У ЧЕТВРТОЈ ОФАНЗИВИ

У другој половини 1942. године снаге НОВ и ПОЈ су ослободиле иространу територију која је обухватала највећи део Босанске Крајине, Лике, Кордуна, Баније, северне Далмације, Горског котара, као и делове Славоније. То је време, када су наше оружане снаге бројно и организационо толико нарасле, да су могле бити формиране дивизије и корпуси, тачније 9 партизанских дивизија и два корпуса. На слободној територији функционисали су органи народне власти, од месних, преко општинских и средњих НОО-а до АВНОЈ-а, ослободени на партијску и скојевску организацију, НОФ, организације антифашистичке омладине и Антифашистичког фронта жена. Стварају се војнопозадински органи од партизанских стража, команди места до команди војних подручја.

На подручју Лике V току 1942. године постигнути су значајни успеси: створена је компактна слободна територија на просторији између Уне и личке пруге. Извршени су успешни продори у западну Лику — упоришта усташког покрета (Пазариште, Косињ, Брушане, Нови), а разбијена упоришта Подлапача, Удбина, Рибник. Потпуно су разбијени четници у Радучу и око Грачаца.

Нарастањем и развојем НОП-а и његове оружане силе угрожени су најбитнији интереси окупатора, доведена је у питање ефикасност окупационог система и опстанак усташко-квислиншке творевине НДХ.

После многих договарања, спорова и неспоразума 2. и 3. јануара 1943. године у Риму је одлучено, а 9. јануара у Загребу, израђен план операције за уништење снага НОП. Основна идеја плана била је: са нолукружне основице: Сански Мост — Приједор — Босански Нови — Костајница — Петриња — Глина — Карловац — Огулин — Врховине — Госпић — Грачац — Книн, брзим продором јаким снага, пресецати слободну територију, а потом окружити и почесно уништати окружене партизанске снаге. На слободној територији налазиле су се снаге 4, 5, 6, 7. и 8. дивизије, 6. и 16. приморско-горанске, 10. крајишке бригаде и осам партизанских одреда. Са непријатељске стране ангажоване су следеће снаге: корпус „Цроатиа“ кога су Немци образовали за ову операцију, састава: 7. СС дивизија „Принц Еуген“, 369. легионарска дивизија, 187, 714. и 717. дивизија и 2, 3. и 5. горски домобрански здруг и 202. тенковски батаљон — укупно око 60.000 војника, око 40 тенкова, подржани јаком ватром артиљерије, минобаца-

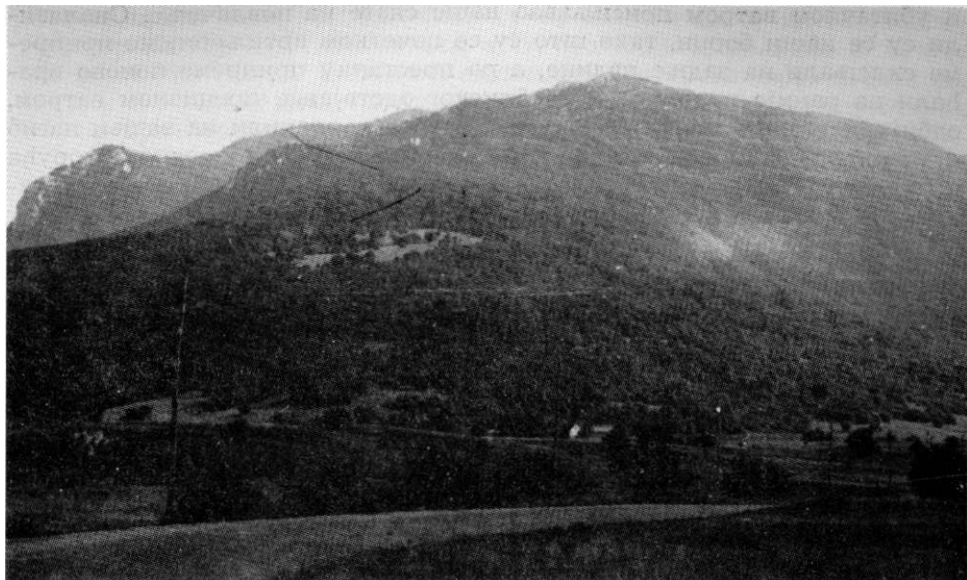
ча и око 100 авиона. Корпус „Цроатиа“ је наступао са североисточа и севера. Са западне стране на територију Лике наступале су снаге 5. италијанског корпуса састава: група Фабри јачине око 5.000 људи, дивизије РЕ, јачине око 12.000 људи, дивизија Сасари, око 10.000 људи, усташко-домобранске снаге (31, 32. и 34. усташка бојна и 2. ловачка домобранска бојна), јачине око 3.000 људи и око 1.000 четника. Пети АК је подржавало 6 ескадрила авиона (око 50 авиона). Укупно је у IV офанзиви учествовало око 90.000 добро наоружаних војника, 340 артиљеријских оруђа, 900 минобацача, 80 тенкова и 150 авиона. Овде нису урачунате бројне посадне и полицијске снаге, усташко-домобранске снаге остављене у гарнизонима и за осигурање комуникација и других важних објеката.

Шеста личка дивизија отпочиње одбрану Лике против главних снага 5. АК и јаким усташко-домобранских и четничких снага.

Када је непријатељ кренуо у напад 20. јануара 1943. у Лици се налазила 6. личка дивизија и Лички партизански одред. Дивизија је у том моменту имала 1. бригаду у селима Тупале, Дерин Гај, Глогово, 2. бригада је била у рејону Мазин — Клапавице, а 3. бригада прилично развучена на просторији Курјак — Враник — Плоча — Могорић — Вребац.

ОДБРАНА ПРАВЦА ЛОВИНАЦ — ПЛОЧА — УДБИНА — ЛАПАЦ

Пред зору 20. јануара деснокрилна (јужна) колона дивизије РЕ, јачине пет батаљона са ојачањима, кренула је у напад у три правца, са намером да изманеврише одбрану Плочанског кланца и теснац Тушице. У том циљу, 31. усташка бојна се убацује тешкопроходним правцем с. Мунтање — Округла к. 969 — с. Комић са задатком да заузме село Комић и северне падине Троуре (тт — 1234), избије у засеок Опалићи на комуникацију Плоча — Удбина и тиме изманеврише одбрану Плочанског кланца и Тушица. Лево, правцем с. Ваган — с. Враник — Гостуша (к. 934) ка Плочанском кланцу (к. 733) напада 32. усташка бојна са задатком да изненадним дејством заузме и поседне Плочански кланац и тиме створи услове талијанским снагама да у захвату комуникације изврше брз продор кроз теснац Тушице и споје се у рејону засеока Опалић са 31. усташком бојном, а потом продуже продор ка Удбини. Леви бок према с. Могорић штитиле су четничке снаге јачине око 150 љгди. Усташка 31. бојна је постигла пуно изненађење и без отпора, пре сванућа, заузела Комићку Превију — седло између к. 1028 и Комаче (к. 1180), Комић и делом засеок Опалић и избила на комуникацију Тушице — Удбина. Усташке снаге су у потпуности извршиле постављени задатак. Други батаљон Бићо Кесић, који је те ноћи заноћио у селу Курјак, чим је добио обавештење о појави усташа, кренуо је у енергичан противнапад, одбацио усташе од комуникације и присилио их да се повуку на северне падине Миркаче (к. 1130) — Комаче (к. 1180). чиме се ситуација донекле поправила. Батаљону су упућена у помоћ два батаљона 2. бригаде из Клапавица, али су они пре употребе повучени и већ сутрадан, 21. јануара, упућени на Љубово и Чудин кланац. Иако је 31. усташка бојна задржала топографски јаке положате, северне падине Троврха, Комаче, Комића, Мркаче и Вршчића (Самограда), а 2. батаљон био се-

Троура — поприште тешких борби у IV неп-р. офапзиви јануара 1943. године

верније од усташких снага — на задњем нагибу — у веома неповољном положају. Са оваквим распоредом ипак 1е, бар донекле, побољшана ситуација, јер је непријатељ одбачен непосредно од комуникације, а талијанске снаге нису биле сигурне да им је правац Плочански кланац — Удбина отворен.

И 32. усташка бојна која је наступала према с. Враник је релативно касно откривена, тако да је 4. батаљон Крбава изненађен. Батаљон се ипак брзо снашао и на брзину посео јужне падине брда Кукавец (к. 984), где је сачекао непријатеља на блиско одстојање и присилио га на развој и борбу. Под притиском јачег и припремљенијег непријатеља, батаљон се повлачи на погодније положаје: Гостушу (к. 934) и Дебелак (тт 822). Успешном одбраном 4. батаљона спречен је маневар за брзо и изненадно заузимање Кланца.

Четници, који су требали штитити леви бок ка Могорићу нису тога дана ступали у борбу.

У међувремену мање снаге (1 чета) батаљона Мирко Штулић, чувши за борбу у Вранику, поселе су Међедачу (к. 728) и падине Липаћ врха (к. 794), одакле су успешно браниле надирање непријатеља ка кланцу. Главнина батаљона је била размештена на просторији Могорић — Плоча, да би се пред крај дана прикупила у с. Плоча. У току дана Талијани су заузели с. Горњу Плочу и Јусиповачу (к. 661), батаљон Велебит се у току дана прикупио у с. Могорић.

У току 21. јануара непријатељ главни удар усмерава на Гостушу (к. 934), ангажовањем два батаљона (око 1.600 људи) и уз снажну артиљеријско-минобацачку подршку, у веома оштрој борби, после узастопних напада пред крај дана је заузима. Наше снаге нису располагале средствима за подршку, па је непријатељ неометано довлачио своја средства подршке на блиско одстојање и неометан прецизном

и убитачном ватром присиљавао наше снаге на повлачење. Сналазили су се наши борци, тако што су се почетком артиљеријске припреме склањали на задње падине, а по престанку припреме поново враћали на раније положаје и са блиског одстојања, прецизном ватром, одбијали јурише непријатеља, и одмах се повлачили на задњи нагиб и природне заклоне, остављајући на положају само дежурна оруђа и извиђаче. То је изискивало велике напоре и негативно се одражавало на морал и борбеност јединице.

Сутрадан, 22. јануара, непријатељ је уз снажну артиљеријску и минобацачку подршку, дејством са фронта и бочним ударом са Гостуше заузео Кланац, а затим орјентисао јакe снаге на Међедовачу (к. 728) коју је упорно бранила 1. чета 3. бат^аљона. После веома жестоке борбе 32. усташка бојна је овладава Међедовачом. Падом Гостуше, Кланца и Међедоваче, доведена је у питање одбрана правца Плоча — Удбина, посебно због тога што 2. батаљон, и поред великих напора, није успео да збаци непријатеља са Троврха (Троуре), Комаче иче и Миркаче. У тако тешкој и сложеној ситуацији штаб 3. бригаде доноси одлуку да са 1. и 3. батаљоном изведе одлучан ноћни противнапад по следећем: први батаљон са трећом четом трећег батаљона да заузме Међедачу, друга чета трећег и трећа чета првог батаљона да заузму Јусиповачу и тиме угрозе непријатељску артиљерију која је на ватреним положајима у с. Г. Плоча, а 1. батаљон без 3. чете да нападне и заузме Дебељак (тт 822). У енергичном и веома жестоком јуришу задатак је потпуно извршен. Први батаљон је заузео Међедачу. Непријатељ — 32. усташка бојна — је потпуно изненађен. Наши борци су их затекли око ватри како пеку прасад. Заробили су 16 усташа са наоружањем. И чете одређене да заузму Јусиповачу у неодољивом јуришу извршавају задатак, али услед дејства артиљерије морају да се повуку. И чете 1. батаљона су успешно извршиле задатак, заузеле Дебељак и заплениле 3 минобацача, 3 пиштоља, 2 аутомата и већи број интендантске опреме. У тим борбама непријатељу су нанети озбиљни губици, а поколебан му је морал.

У току 23. јануара 2. батаљон је успео заузети Вршчић (тт 860). Колико је борба за Вршчић била тешка најбоље говори и извештај заповедништва оперативног подручја за Лику (ЗАПОЛИ): „Вршчић (Самоград) наши два пута заузимали и на послетку га морали напустити". Успеси на Међедачи, Дебељаку, Јусиповачи и Вршчићу су толико поколебали усташке бојне да су оне самовољно напустиле положај и повукле се у Ловинац. На интервенцију пуковника Вјекослава Сервација, команданта ЗАПОЛИ-а, командант 4. усташког здруга бојник Шулентић је смењен, а бојне су впаћене на раније положаје. Навече 23. јануара 1. и 3. батаљон, са распоредом као и претходне вечери, поново иду у напад на исте објекте — Јусиповачу, Међедовачу и Дебељак. Непријатељ је поново збачен са поменутих објеката, али за кратко. Наше снаге су се морале повући услед веома јаке и прецизне артиљеријске и минобацачке ватре. Ту ноћ је три пута Јусиповача прелазила из руке у руку. Приликом напада на Дебељак друга чета првог батаљона изгубила те свог храброг командира Николу Радмановића из Острвице, првог борца, кога је штаб 6. дивизије предложио за народног хероја. Поред њега погинули су и борци Димитар и Сава Новковић из Павловца. Тога дана је стигао у Ловинац ба-

таљон црних кошуља. Талијани су проценили да се на Плочанском кланцу налази 4.000 партизана, а те положаје је бранила 3. бригада са око 1.300 бораца. Упорност, активност и покретљивост наших снага као и тешкоће непријатеља у прикупљању података, допринели су да процена непријатеља буде погрешна.

Сутрадан, 24. јануара, после дуготрајне артиљеријске припреме, непријатељ око 16. часова креће у напад, усмеравајући своја дејства ка засеоку Тушице. Цестом је кренула колона од 7 тенкова. Први тенк је наишао на мину и остао оштећен. Остали су се вратили назад. Нешто касније кренули су ка оштећеном тенку, где их је сачекала бомбашка група и ручним бомбама оштетила други тенк. У групе су били Петар Радаковић Оцин, Гено Чанковић и командир чете Станиша Вукмановић. Тако су на месту остала оштећена 2 тенка, а остали су побегли натраг. Први батаљон је поново заузео Дебељак, нанео непријатељу губитке, а затим се повукао.

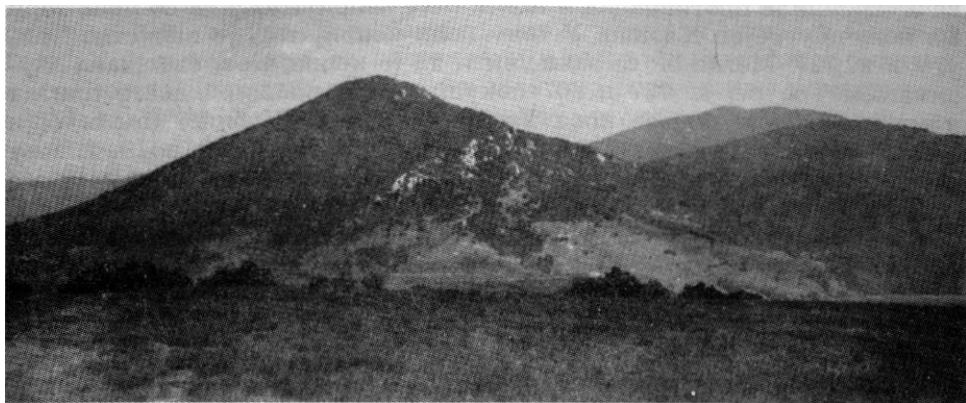
Прошло је 5 дана тешких борби у веома неповољним зимским условима. Непријатељ је у току петодневних борби овладао само са Дебељакком, Гостучом, с. Горња Плоча, Кланцем (к. 733), Троврхом. После потпуног изненађења и неоспорног успеха 31. и 32. усташке бојне, које су у првом налету заузеле Вршчић, Комић (к. 1028), Комачу, Троврх, с. Комић и засеок Опалић на комуникацији Тушице — Удбина, стање се крајем 24. погоршало за непријатеља, јер је наш 2. батаљон успео повратити засеок Опалић и спречити пресецање комуникације Тушице — Удбина, ослобођено је с. Комић и веома снажан објекат Вршчић. Према предвиђеном темпу напада непријатељ је 24. морао овладати Удбином, а он је још увек у веома неизвесној ситуацији на Плочанском кланцу, изложен сталним, неочекиваним и дрским противнападима наших јединица. До овог дана није успео нанети озбиљније губитке ни једној нашој тединици. Остваоила су се скептичка размишљања пуковника Ђакома Занусија: „Временске прилике (зима) и теренске прилике (планина), узете заједно смањиће још више могућност трупа. Ми и Немци кретаћемо се (час брже, час — и то чешће — полако) дуж путева, терајући пред собом непријатеља, који ће се извући на боковима, који ће нам се појавити за леђима. ..." Температуре су биле ниске: 21. јануара у Врховинама — 20° Ц. Дубок снег је отежавао покрет људи и технике. Забележени су први случајеви смрзавања талијанских вошика. Али, ради пуне истине, треба рећи да су сурови зимски услови отежавали и дејства наших снага. Наиме, непријатељ те извршио детаљне припреме за зимску офанзиву, а ми смо затечени; непријатељ врши продоре дуж комуникацијских праваца уз помоћ технике, а наше снаге врше покрет и маневар ван комуникација, преко проходног земљишта. У току петодневних борби дошле су до изражаја многе специфичности нашег начина извођења борбених дејстава. Правац Плоча — Удбина бране мале снаге гоупно распоређене. На погодним положајима се налазе групе војника са дежурним оружјем или осматрачи који осматрају и прихватају борбу или повремено узнемиравају непријатеља; главнина снага је у заклонима споемна да за најкраће време заузме положаје и упорно их брани или, што је био чешћи случај, да противнападом у бокове или из позадине нападају непријатеља. И још нешто: већи део бригаде је тзекo дана на одмору, а ноћу креће у про-

тивнападе. Примена ове тактике код непријатеља је стварала несигурност, неизвесност, негативно утицала на његов морал, стварала озбиљне тешкоће у реалној процени наших снага. С друге стране непријатељ се грчевито држи свог клишеа, упорно се ослања на технику у којој је несразмерно надмоћан, путеве и лакше пролазно земљиште, што нашем командовању олакшава посао.

Важан чинилац који је позитивно утицао на општи однос снага, је чињеница да партизани бојане своја огњишта, породице, да познају сваки камен, сваки путерак и да су рођени у овим климатским условима, а спремни на највеће жртве и напоре да одбране свој народ. С друге стране, непријатељ је бојажљив, неодлучан, међу „савезницима“, Талијанима и усташама влада неповерење. Кад се све то има у виду, онда се у току петодневних борби нису ни могли очекивати другачији резултати. Наша ољбанзивна тактика, заснована на противнападима и изненађењима по месту и времену, уз примену разноликих тактичких поступака, допуњена лукавством и беспримерном храброшћу бораца, дала је добре резултате.

У току 25. јануара владало је релативно затишје. Само је 2. батаљон око 19 часова безуспешно нападао непријатеља на Округлој (к. 969). Усташе и даље држе Миркачу, Комић, Комачу, Кукавец, Гостушу, Кланац, а Талијани Дебељак и к. 631. Талијани су за сваки случај испред својих снага упутили усташе које су на Гостуши ојачали са једним својим батаљоном.

Неактивност непријатеља користи штаб бригаде и ноћу 25/26. јануара упућује 3. батаљон у позадину непријатеља у рејон Папуча — Радуч. Батаљон је поставио заседу у рејону Шушњарица (к. 630). Око 8 часова наишла је патрола од четири четника, из правца Медка, који су заробљени. Потом је наишао камион из правца Радуча. Заменик команданта батаљона Дањеш Радмановић се, по одобрењу команданта батаљона Ђуке Сладића, спустио на цесту и присилио на предају 7 талијанских војника. После тога сматрајући да је заседа компромитована, командант батаљона доноси одлуку да се батаљон повуче у Радуч, да се одмори и нахрани, а потом да дејствује према развоју ситуације. У рејону Високо брдо (к. 688) наређује да на цести остане један вод из 2. чете. У заседи је остао 1. вод те чете и комесар чете — писац ових редова. Није прошло ни пола сата наишла је од Медка талијанска колона од седам камиона и зауставила се непосредно пред заседом. Војници су изашли из камиона и преко пута, на малом пропланку, се загревавали на зубатом зимском сунцу. Температура је тога дана у Плочи била —12° Ц, а на Чудином кланцу —15° Ц. Ми смо се притајили и послали курира командиру 2. чете са захтевом да што пре дође, јер нам се пружала повољна прилика да непријатељу нанесемо озбиљне губитке. У међувремену, Талијани су нас вероватно открили. Настала је борба. Они нису могли напред, јер их је бочном ватром тукао наш пушкомитраљез у окупама Љољана Миловића, а ми нисмо имали снаге да их разбијемо. Тек после два часа пристигла је 2. чета и након договора са командиром чете извршен је обухват са оба бока и непријатељ те после кратке борбе разбијен и савладан. У том је пристигла помоћ Талијанима из Медка, тачине две пешадијске и две тенковске чете и нешто четника. Развила се оштра борба. Талијани су се повукли у Медак, а батаљон у Радуч. Заробљена су 4 Та-

Гостуша — место даноћних јуриша у IV офанзиви

лијана и четири четника, а према њиховим подацима остало је 17 мртвих непријатељевих војника, међу којима два официра и четири четника. Рањено је девет талијанских војника. На нашој страни погинуо је један борац, а тешко је рањен командант батаљона Ђука Сладић. Командант батаљона постао је Јово Радаковић.

У току 27. јануара вођена је веома жестока борба за Липаћ врх (к. 794) кога је бранила 1. чета батаљона Крбава. Напад је вршио 73. батаљон црних кошуља. И поред снажне артиљеријске подршке и вишеструке надмоћности у живој сили, напад није успео. Црнокошуљаши су извршили три узастопна јуриша, али без резултата. И овог пута борци Крбаве су користили своје богато искуство стечено у ранијим борбама. Борба је трајала читав дан, а 73. батаљон, према званичним талијанским извештајима, имао је 5 мртвих и 22 рањена војника. Истовремено те 31. усташка бојна вршила снажан притисак на снаге 2. батаљона, које су одбраниле северозападни врх Троуре (к. 1033). Увече је 3. батаљон, после успешних дејстава у пејону Високо Брдо, упао у Ловинац, растерао тамошњу посаду, зад^жао се неколико часова у месту, а затим се повукао у састав Бригаде у Доњу Плочу. Дејства 3. батаљона су унела V редове непријатеља несигурност и неизвесност, па усташка команда за Лику доводи у Ловинац, као појачање, једну сатнију из 9. ^сташке ботне из Оточца.

Двадесет осмог јануара поново је нападнут непојатељ на Међедачи, Јусуповачи, Гостушу, али без виднијих резултата. Нарочито су жестоке борбе вођене за Гостушу коју те нападао 4. батаљон. Тајани су је упорно бранили јер су знали да би губитком Гостуше дошло у питање држање Кланца, чиме би били доведени у питање сви раније постигнути резултати.

Следећег дана, 29. јануара 31. усташка бојна је поново овладава Троуром, пошто 2. чета 2. батаљона, није на време посела положаје на Троури и припремила се за одбрану. У први сутон истог дана, 2. батаљон врши противнапад на непријатеља на Троури и Округлици, али без успеха. Током дана непријатељ те освојео и к. 727 северно од Тушица, а 73. батал^он црних кошуља нападао је јужне падине Вршине према (к. 867), али је није заузео. Снаге батаљона Крбава су на-

вече извршиле противнапад и присилиле непријатеља да се пред зору 30. повуче у рејон Кланац. У току ноћи непријатељ је напустио Троуру и к. 727. Могло би се закључити да је непријатељ овог дана заузимањем Троуре, к. 727 и 867 покушавао да прошири доста плитак клин и обезбеди пролаз кроз Тушице у правцу Удбине, али се боји наших ноћних дејстава и развлачења снага. Тог дана, по наређењу штаба 6. дивизије, упућен је на Љубово 1. батаљон да помогне снаге 2. бригаде на Љубову, где је ситуација постала критична. Тиме је одбрана Плочанског кланца знатно ослабљена, јер је управо 1. батаљон био основна снага бригаде у вршењу ноћних противдејстава.

Дакле, ни после десетодневних даноноћних борби, непријатељ и поред изразите надмоћности не успева да овлада теснацем Тушице. Непријатељ је још увек у неповољном положају. Изгубио је неке важне тактичко-топографске положаје, које је заузео првог дана борбе, као што су Вошчић, село Комић, засеок Опалић, Међедача, к. 727, к. 867. Јужна (десна) колона дивизите РЕ која је требала да буде носилац маневра и брзог продора ка Удбини и Кореници није извршила задатак, мада је уложила огромне напоре и жртве.

У току 30. и 31. јануара влада затишје. Непријатељ врши припреме за дефинитиван пробој кроз Тушице.

Првог фебруара, непријатељ по трећи пут осваја Троуру, а 2. фебруара, после снажне артиљеријске припреме, прелази у одлучан напад. Главни удар наноси на левом крилу преко к. 867, коју брани 3. батаљон. Излаз из теснаца брани 4. батаљон у рејону к. 654, а лево од њега је 2. батаљон. Захваљујући огромној надмоћности у снагама и средствима, непријатељ је тога дана овладао к. 867 и јужним падинама Вршине и дефинитивно овладао излазом из теснаца, а потом наставља наступање и навече 2. Љебруара достиже Љесковац (т. 811). Истовремено приступа чишћењу мина, оповаци пута, порушеног моста (к. 659). Трећи батаљон је остао на левом боку, на положајима у рејону Вршине, 4. батаљон те успоравао надирање непријатеља, а 2. батаљон се повукао у село Ондић. Ујутро, 3. фебруара, непријатељ је без озбиљнијег отпора наших снага ушао у Удбину. Значи непријатељу је требало пуних 15 дана да у тешким и напорним борбама, у неповољним временским условима савлада отпор 3. бригаде. Тог дана се вратио 1. батаљон са Љубова у с. Мекињар. Одсуство 1. батаљона у последњим данима одбране правца Тушице — Удбина се и те како осетило. Бригада је у одсутном моменту остала без и најмање резерве, а батаљон те уз велике напоре поевалио велики пут, мада је на Љубову пала одлука пре пристизања 1. батаљона.

Заузимањем Удбине, на правцу одбране 3. бригаде, Коренице (2. V) на правцу одбране 2. бригаде и Мазина на правцу 1. бригаде (29. јануара) непријатељ је извршио повукајући операције Вајс I. У току петнаестодневних борби снаге италијанског 5. АК. ојачане домобранима, усташама и четницима, су извршиле продор на одвојеним правцима на дубину од свега 15—20 км.

Пошто је дејства копнених снага везао искључиво за комуникације, непријатељ је дејства авијације усмерио на села. Сваки погодан дан користи за нападе на небрањена села. Нападали су на све што се креће, људе, стоку, стамбене и друге објекте. Нарочито су изражена дејства по селима Могорић, Средња Гора и Крбавица. Кад је

у питању овакав начин употребе авијације, остао ми је у сећању 5. фебруар 1943. године. Тога дана се наш 3. батаљон нашао у Средњој Гори. Команда 2. чете се налазила у засеоку Чанковићи. Командир чете Никола Драгосавац Ражовина и ја смо се сместили у једину не-оштећену кућу. У кући смо нашли само старицу и њеног унука, де-чака између две и три године. Упознали смо се са домаћицом. Хтела је одмах да нам да нешто за јело, али ни^{је} имала ништа припремље-но. Дала нам је кромпира и комад сланине. Били смо преморени, ни-смо могли чекати да се кромпири испеку, прилегли смо и одмах за-спали. Кад је свануло старица нас те упо[?]орила да морамо што пре напустити кућу због опасности од непријатељских авиона. Ми смо до-нели одлуку да останемо у кући док се не испеку кромпири. Видев-ши нашу чврсту одлуку старица оече: „Е па кад нећете да напушта-те кућу, ево вам малога, што Бог да, биће му у кући топлије, а са вама ће нешто топло презалогатити". Таман кад је кромпире требало вадити из ватре, ето авиона. Склупчали смо се у ћошак куће, ставили малишана између себе и чекали. . . Први налет, бомбе су пале близу куће. Други напад, чујемо злокобно шиштање бомби и онда, као смак света. Бомба је ударила у кућу и преполовила је. Половина куће је претворена у крш и прашину. Друга половина, у којој смо били нас •гројица, је остала читава. Устали смо, обрисали се од прашине и мал-тера, извадили кромпире из ватре и сва тројица се добро најели, а касније пронашли баку и предали то[?] унука, сита, жива и здрава.

Избијањем на линију Мазив — Удбина — Кореница, иако са зна-тним закашњењем, скраћен је фронт 5. АК. Очекивало се да ће не-пријатељ, уз садејство немачких снага, покушати да на просторији Бихаћ — Лапац — Удбина разбије или уништи главнину наших сна-га. Уместо очекиваног концентричног напада на главнину наших сна-га у Лици, командант 5. АК се опредељује на потпуно чишћење те-риторије на простору Врховине — Медак — Удбина — Кореница — Пријебој. За извршење овог задатка одређена је комплетна дивизија РЕ, ојачана са 74. пуком Ломбардија и усташко-домобранским и четни-чким снагама. Чишћење је требало извршити у 3 фазе. У првој и дру-гој фази предвиђено је чишћење Крбавског поља и подручја око Ко-ренице. У трећој фази је предвиђено чишћење зоне Вребац — Мо-горић.

Прегруписавање 5. АК те завршено 7. фебруара, упућивањем 151 пп дивизије Сасари и 73. батаљона црних кошуља из рејона Удбине у Мазин, где су стигли 8. фебруара. На правцу Мазин — Лапац, у до-диру са нашим снагама су само три батаљона из дивизије Сасари, док се главнина њених снага налази на обезбеђењу комуникација и гар-низона или на одмору. Дакле, пуних 6 дана, од 5. до 11. фебруара, комплетна дивизија РЕ и већи део дивизије Сасари је пасиван.

ОДБРАНА ПРАВЦА УДБИНА — ЛАПАЦ

Шестог фебруара снаге 6. личке дивизије су биле у следећем ра-спореду:

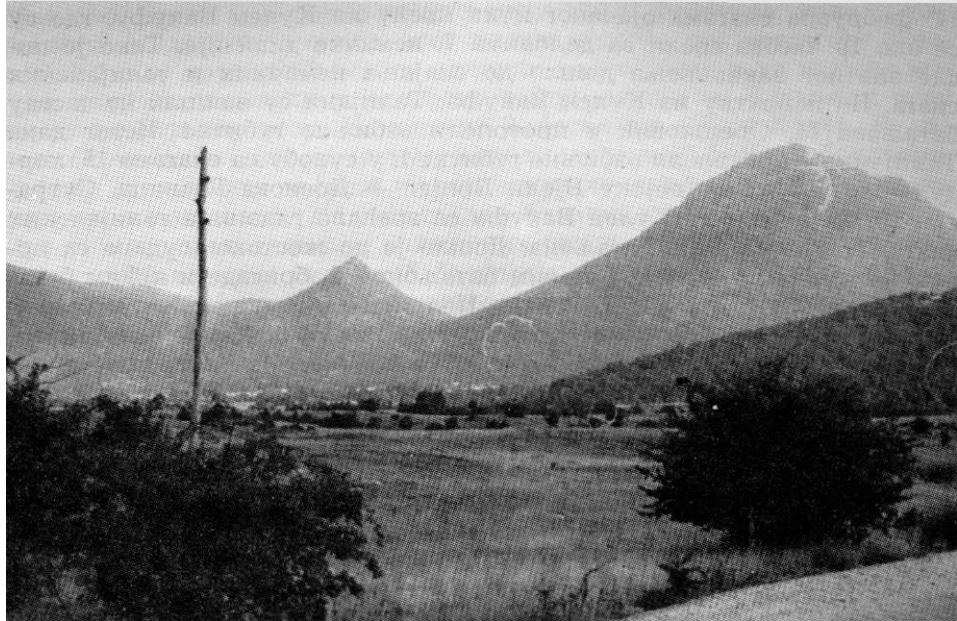
— 1. бригада на правцу Мазин — Горњи Лапац на положајима Завишића Вршина (к. 1265) — Јасенов Врх (тг. 1279) — западне па-дине Мазинске планине (к. 1132).

— 2. бригада на простору Крбавица — Трновац — Турјански.

— 3. бригада прикупљена у Висућу и орјентисана на одбрану правца Удбина — Д. Лапац.

По наређењу штаба 3. бригаде, 6. фебруара 2. батаљон Бићо Кесић је посео положај на линији Козја Драга — Иванов Врх (к. 1093), са циљем да спречи брз продор непријатеља правцем Удбина — Висућ. Позади, у резерви је 4. батаљон Крбава, који је добио задатак да припреми за одбрану положаје на линији Лончарић — Пишталина. Први батаљон Велебит и 3. батаљон Мирко Штулић су ноћу 6/7. фебруара упућени на Сулешевицу, са задатком да смене батаљоне 1. бригаде и затворе правац Мазин — Г. Лапац, поседајући линију Завишића Вршине (к. 1265) — Рашетина Страна (1156) — Мандића Драга, источно од Мазина и узвишења северно од Мазина. Штаб бригаде се сместио у Висућу. Оваквим распоредом Бригада се нашла у ситуацији да брани два потпуно одвојена правца, против комплетне дивизије Сасари. Батаљони Велебит и М. Штулић су остали на положајима до 10. фебруара и за то време није било озбиљнијих борби; једино је непријатељ 8. фебруара тукао артиљеријом положаје та два Батаљона. На правцу Удбина — Лапац непријатељ је био активнији. Покушао је да овлада положајима 2. батаљона, ангажујући 31. усташку бојну, затим делове 151. пп и на крају ангажовањем целог 151 пп, ојачаног батаљоном црних кошуља и четом лаких тенкова и после три дана овладао положајима 2. батаљона и пробио се у с. Ондић, где је попалио већи број кућа. Непријатељ је преноћио на простору Ондић — Клапавица, палио и пљачкао и сутрадан се повукао на Удбину. Настало је затишје које је трајало до 14. фебруара, када је кренула у напад италијанска борбена група Педерзани, састава 1. пп дивизије РЕ (без једног батаљона), 34. усташка бојна, чета тенкова и дивизиона артиљерије, тачине око 2.500 људи, правцем Удбина — Д. Лапац, који је бранио батаљон Крбава. Услед огромне надмоћности у живој сили, непријатељ те успео савладати отпор батаљона и 15. фебруара се пробити у Д. Лапац. У међувремену штаб 6. дивизије је наредио да се три батаљона Бригаде убаце у непријатељску позадину, ради постављања заседа на комуникацијама и уништавања живе силе непријатеља. Тако те само батаљон Крбава остао да брани правац — Удбина — Д. Лапац. Бићо је упућен на комуникацију Мазин — Грачац, а Велебит и Штулић, под командом заменика команданта бригаде Момчила Новковића, у рејон Средња Гора — Плоча, где су стигли 10/11. фебруара. Управо у то време (11. 02), непријатељ јаким снагама креће из Мазина ка Г. Лапцу, па штаб дивизије наређује да се батаљони Велебит, Бићо и Штулић пребаце у рејон Ораовац — Лапац и да успут на цести Мазин — Г. Лапац нападно непријатеља. То је успело само Бићи, кочи је 14/15. фебруара, без довољно припрема, напао непријатеља код Лумбаоденика и том приликом убио 15, заробио 5 непријатељских војника и запленио 4 митраљеза, 50 мина, 2 пиштоља, 40 бомби, 6000 метака, постоље за митраљез и другу опрему.

Борбена група Педерзани, савладавши отпор Крбаве је, преко Кука, успела 15. фебруара ући у Д. Лапац. Шеснаестог фебруара пале и пљачкају Д. Лапац и села око њега. Истог дана око 14 часова мањи моторизовани делови те групе стижу у Г. Лапац и спајају се са сна-

Иванов врх изнад М у т и л и ћ а

гама дивизије Сасари. Сутрадан 17. фебруара група Педерзани се враћа на Удбину, док је један батаљон заноћио у Косановића Гају. Осамнаестог фебруара су на тај батаљон неорганизовано напали први батаљон 2. бригаде и један батаљон 6. приморско-горанске бригаде. Избачено је из строја до 20 талијанских војника. Опет се понавља случај да усташе без сагласности Талијана напуштају положаје. Наиме, 34. усташка бојна је имала задатак да обезбеди положаје у рејону Косановића Гаја, али их је напустила. Зато је командант дивизије РЕ ставио под суд заповедника 34. усташке бојне.

На правцу Мазин — Г. Лапац 11. фебруара Талијани крећу у напад, подржани снажном артиљеријском и минобацачком ватром и дејством авијације. Пред њима се налазе два преморена и истрошена батаљона 1. бригаде. У то време штаб 3. бригаде са 4. батаљоном је у Висућу, а 1. и 3. батаљон је у рејону Средња Гора — Плоча, док је 2. батаљон негде близу комуникације Брувно — Грачац. У тродневним веома оштрим борбама, по снегу дубине преко 1 метар и ниским температурама, уз тешке губитке Талијани су 13. фебруара заузели Г. Лапац. Истовремено погоршана је ситуација на правцу Срб — Лапац, пошто су Талијани уз свесрдну помоћ четника заузели Срб и Србски кланац. Уочавајући грешку штаб 6. дивизије наређује 12. 02. да се 1, 2. и 3. батаљон 3. бригаде хитно врате у рејон Ораовац — Д. Лапац. Истовремено ГШХ, ценећи да се приближава решавајући тренутак, наређује 15. бригади да се из Небљуса пребаци у Днопоље и стави под команду 6. дивизије, а осталим снагама 8. дивизије да се помере са Дреноваче ка Лапачкој котлини. Ноћу 13/14. фебруара 15. бригада је посела положаје између Г. и Д. Лапца. По заузећу Г. Лапца Талијани почињу са опоравком пута Мазин — Г. Лапац. Сутрадан

14. фебруара снагама ојачаног пука крећу на Кулен Вакуфу, где су се око 10 часова срели са деловима 7. немачке дивизије. Тако је после знатног закашњења дошло до спајања немачких и талијанских снага. По повратку из Кулен Вакуфа, Талијани су наишли на заседу батаљона М. Орешковић и претрпели озбиљне губитке. Истог дана Талијани су претрпели озбиљне губитке и у сукобу са снагама 15. кордунашке бригаде у рејону Бјели Бријег — Дренова Главница. Сутрадан 15. фебруара из Кулен Вакуља се враћала главнина талијанских снага, јачине око три батаљона. Дошло је до жестоког судара са првим батаљоном 1. бригаде, првим батаљоном 5. бригаде и првим батаљоном 15. бригаде у с. Боричевац. Непријатељ је изненађен и присиљен да у веома неповољним условима прихвати борбу. Тек на интервенцију снага из Г. Лапца успео је да се повуче у Г. Лапац, претрпевши тешке губитке.

ПРОТИВУДАР НА СУЛЕШЕВИЦИ

Освануо је 17. фебруар, дан суцбоносне одлуке. Ситуација око Срба је повољна, а остао је само цеп дуж комуникације Г. Лапац — Мазин. Више је него очигледно да је 5. АК у општем повлачењу. Предстоји повлачење снага дивизије Сасари у правцу Мазина и Грачаца. Услови за повлачење су веома неповољни. Пао је велики снег, дубине метар до метар и по. Температуа се спустила до двадесетог подеока испод нуле. Непријатељ се великим снагама и техником заглавио на једној комуникацији, притиснут са свих страна нашим снагама. Главни штаб Хрватске и штаб 1. корпуса имају на расположењу потпуно неангажовану 3. бригаду и делимично ангажоване 1. 5. и 15. бригаду, које се налазе у непосредној близини непријатеља, а мање снаге у непосредном додиру. У целини оперативно-тактички положај главнине дивизије Сасари је веома неповољан. Она се налази у окружењу, са јединим уским отвором у правцу Мазина, на тешко проходном планинском земљишту, у суровим зимским условима, без изгледа на било какву помоћ са било које стране.

У таквим условима штаб 1. корпуса преузима непосредну команду над бригадама 6. и 8. дивизије и 17. 02. у 18,15 часова издаје борбену заповест у којој наређује општи напад, са циљем окружења и уништења непријатељских снага на просторији Логориште — Г. Лапац. Основна идеја штаба 1. корпуса те била да се дејством 15. бригаде на Г. Лапац, 1. бригаде са истока и 3. бригаде са запада пресече комуникација Г. Лапац — Мазин, окруже и униште снаге дивизије Сасари у ширем рејону Сулешевице. У духу такве идеје 3. бригада је добила задатак да са два батаљона из правца Црно језеро разбије непријатељске делове на окукама 1'угозападно од Г. Лапца, а потом да продужи напад према к. 671, где се налазила непријатељска артиљерија, са једним батаљоном да се попне на Сулешевицу, орјентишући се у правцу Вагана и поесече одступницу окруженим снагама у ширем рејону Сулешевице. Заповест команданта 1. корпуса је стигла у јединице тек око 22 часа, а у неке тош касније, тако да је јединицама остало веома мало времена за припрему и организацију покрета и напада. Дубок снег, ниске температуре, ноћ и тешко проходно и стрмо планинско земљиште још више су отежавали ситуацију.

Због тога напад није могао почети ноћу 17/18. фебруара, како је наредио командант 1. корпуса, него знатно касније, тек негде око 8 часова. Први и други батаљон су кренули касно увече и уз највеће могуће напрезање стигли у одређене рејоне за напад. Батаљони нису имали непосредну везу. Командант 2. батаљона, Мане Брека, је наредио командама чета да крену у напад пошто чују борбу 1. батаљона. Чете су се под маском снега и густе шуме привукле на 100 до 200 метара од непријатеља. Из непосредне близине смо посматрали Талијане који су цвокотали око наложених ватри. Четници су им држали стражу. Обавестили смо штаб батаљона где смо и што смо уочили, тражећи да одмах кренемо у напад, а командант нам је одговорио да морамо сачекати док 1. батаљон крене у напад. После једно пола сата поново смо од команданта тражили одобрење за напад. Добили смо исти одговор. Међутим, код Талијана те дошло до неког комешања. Почели су насумице пуцати. Од правца Г. Лапца појавила су се два тенка, окренула се ка нама и почела пуцати. Ми смо ћутали. Престала је пуцњава тенкова. Значи нису нас открили. Тек онда је стигло наређење да кренемо у напад, али са закашњењем, јер су се Талијани припремили за наш евентуални напад. Иако је прошао најповољнији тренутак за напад, батаљон је кренуо храбро и одлучно на јуриш. Дошло је до веома жестоке борбе. У оштром судару, и борбом прса у прса, разбили смо Талитане, избили на окуку пута испод Логоришта и, заједно са 1. батаљоном коти 1е пресекао цесту испод Лумбарденика, убили око 40 непријатељских војника, уништили 23 камиона и запленили веће количине разне опреме, наоружања и муниције, значи нанели му озбиљне губитке и пресекли комуникацију Г. Лапац — Мазин, чиме смо спречили извлачење непријатеља од Лапца ка Мазину. Наш 4. батаљон који 1е требало да се попне на Сулешевцу и заједно са деловима 1. бригаде пресеке комуникацију залутао је у шуми, вратио се у Ораовац и опет око 10 часова кренуо на задатак. То је прва борба у којој сам учествовао као борац Биће Кесића. Дошао сам из Штулића у којем те било много храбрих бораца: Мацуока (Душан Вурдеља), Аузец (Милош Маљковић), Гојко Чанковић, Стојан Милојевић — Љољан, Бранко Радаковић — Ибранко, Милош Илић — Јоша, Дмитар Ђаковић Ћић, Лазо Гајић, Илија Ударник, Никола Драгосавац — Ражовина и десетине других. Веровао сам да им је мало равних. Али већ у првој борби видео сам да ни Бићини борци не заостају за Штулићевцима. Шта рећи о Нини Совиљу, народном хероју, командиру 2. чете, Сими Грубишићу, Душану Дукићу, браћи Ракић и другима. Нарочито ме је импресионирао Симо Грубишић, командир 1. вода 1. чете. Распитивао сам се ко је тај неустрашиви младић, одакле је, да ли те члан Партије. Ниле био члан Партије. Сутрадан, 19. фебруара 1943. године смо га примили у Партију. Био је пресрећан и обећао да ће и живот дати за слободу, ако буде требало. Погинуо је 1944. шдине као командир чете.

Иако су временске прилике у току читаве IV офанзиве биле крајње неповољне. ноћ 18/19. фебруара остаће ми у вечитом сећању. Температура —29° Ц, снег 1,5 м, нигде коова над главом, слабо обучен. Дрвеће буквално пуца од хладноће. Наређење је да се не сме ложити ватра јер ће се тиме открити положај, што би изазвало дејство непријатељске артиљерије. Издржали смо сат, два, али се даље није могло. Почеле су се палити ватре. Талијани су одмах отворили же-

стоку артиљеријску паљбу. Гранате углавном експлодирају у крошњама дрвећа. Експлозије су стравичне, знатно јаче него кад експлодирају на земљи или снегу. Срећом нема губитака. Ватре и даље горе Талијани после једно два сата прекидају ватру. Вероватно су закључили да је у питању нека наша обмана. Не верују да је и за нас зима страшнија од њихових граната. Дрва има доста, не штедимо их, али већ после сат времена снег се топи испод ватре и она пропада све ниже — до земље. Правимо ново огњиште. Ватра поново дуби рупу у снегу и тако читаву ноћ. Одећа је овлажила, она страна која је до ватре се суши, често и нагорева, а она друга, супротна страна се леди. Једној страни тела те чак превруће, а она друга се леди и тако целу ноћ, окретање према ватри час тедне, час доуге стране, као на ражњу.

Прва личка и 15. кордунашка бригада кренуле су у напад 18. фебруара под истим условима као и наша бригада. И оне нису имале времена за организацију напада, касниле су у нападу. Петнаеста је успела да се домогне првих кућа у Г. Лапцу, а са два батаљона да се са југоистока пробије на северне падине Лумбарденика и успостави непосредну везу са 1. батаљоном 3. бригаде. Први и други батаљон 1. бригаде су кренули у напад и после 12 часова тешког и исцрпљујућег марша избили негде у рејон Сулешевица, али без видљивијих резултата. Иако 1. и 15. бригада тог дана нису имале опипљивијих резултата, захваљујући успеху 3. бригаде. италијанске снаге у захвату пута Г. Лапац — Логориште су окружене, одсечена им је одступница према Мазину, а претрпели су велике губитке.

У току 19. фебруара вођене су мање борбе на сектору 1. и 15. бригаде. Батаљони 3. бригаде су чврсто држали заузете положаје, запленивши још 2 камиона опреме, која те на време извучена, а камиони запаљени.

Штаб 6. дивизије је 20. 02. упутио позив окруженим талијанским снагама да се предају. Одбили су, очекујући помоћ која је пригизала.

Ноћу 20/21. фебруара други батаљон 1. бригаде и батаљон Крбава су напали на одсечену групу Талијана источно од друма испод Логоришта. Напад је почео после поноћи и трајао све до свитања 21. фебруара. Крбава је запленила 7 камиона разног материјала. Део материјала је извучен, поред осталог 12000 метака и око 1000 минобачких мина и граната. Камиони и део опреме који нису могли бити изнешени су спаљени.

Уочавајући тежак положај у којем су се нашле његове снаге, командант 5. АК прикупио је у Мазину 1 пп дивизије РЕ (без једног батаљона), други батаљон 26. пп Бергамо, три чете тенкова и јаку артиљерију, између осталог и једну батерију 149, док је из Грачаца пристизао 16. батаљон црних кошуља и 2. ловачка домобранска бојна. Дакле, снагама пет свежих батаљона уз снажну тенковску, артиљеријску и авио-подршку кренуће 21. фебруара на деблокаду и извлачење окружених снага. Тако ће се на малом простору наћи укупно 12 пешадијских батаљона, пет тенковских чета, дивизијска и већи део корпусне артиљерије и авијације и кренути у одлучан напад. Свеже снаге из Мазина су 21. у раним јутарњим часовима кренуле у напад у три колоне: једна комуникацијом, друга преко Илића косе и

трећа преко Вагана. Колона преко Илића косе је одбацила први батаљон 1. бригаде и обезбедила десни бок средње колоне. Колона, упућена према Вагану је без отпора избила на Сулешевицу (к. 1106) и тиме обухватила батаљоне 3. бригаде у рејону Логоришта и окука ка Г. Лапцу. Батаљони бригаде су изненађени и присиљени на брзо и не баш организовано повлачење. Успешним дејством бочних колона створени су веома повољни услови средњој колони да несметано наступа ка Г. Лапцу, где је стигла око 15 часова и спојила се са тамошњим снагама. Не губећи време окружене снаге су одмах кренуле ка Мазину и даље ка Грачацу. Последњи делови дивизије Сасари су се повукли из Брувна 25. фебруара, а последњи војник ове дивизије је напустио Лику 4. марта.

Споменик на Су-
лешевици где су
Италијани претр-
пели тешки по-
раз 18. фебруара
1943. године

Приметивши да је непријатељ отпочео са повлачењем, 15. корду-
нашка бригада је појачала притисак на Г. Лапац и у предвечерје 21.
ушла у Г. Лапац. Наишла је на ужасан приказ: око ровова и саобра-
ћајница су још тињале ватре. У снегу, укочени лежали су изгинули
непријатељски војници, међу њима и неколико носила са рањеници-
ма; скелети мазги са којих је скинута кожа и месо. Свуда пустош,
смрад.

Злочини непријатеља су скупо наплаћени. По извештају команданта 5. АК од 9. 03. 1943. године под чијом је командом била, дивизија Сасари је 14. јануара до 22. фебруара имала 165 мртвих официра (14) и војника (155), 656 рањених, официра (37) и војника (619)⁴³ нестала, официра (1) и војника (42) и 43 смрзнута, официра (1) и војника (42).

ОДБРАНА РЕЈОНА МОГОРИЋ — ВРЕБАЦ

По извлачењу са Сулешевице бригада се одмарала до 1. марта. У међувремену (23. 02) један талијански батаљон и четири усташке сатније напали су са правца Враника на Д. Плочу. Овај правац је контролисала једна чета Личког партизанског одреда, коју су талијанско-усташке снаге натерале на повлачење у правцу Штулића Куле, у чијој се непосредној близини налазила друга чета 3. батаљона. Она је уз садејство 3. чете истог батаљона, прешла у противнапад и одбацила непријатеља на полазне положаје. У краткој и оштрој борби заробљен је 1 усташа и 16 их је рањено, а погинуо је један италијански официр и један је рањен. Непосредно после ове акције на простор Плоча — Могорић — Вребац пребачена је 3. бригада, јер се очекивало да ће непријатељ продужити дејства на ова села. То се и обистинило. Непријатељ је прикупио у рејону Г. Плоче 31. и 34. усташку бојну, а у Ловинцу 2. децембра ловачку бојну. У Медку су прикупљене знатне талијанске снаге, неутврђене јачине. Штаб 3. бригаде је дошао до података да непријатељ припрема напад на та три села. Првог марта је отпочео напад у три колоне: десна, правцем Кланац (к. 733) — Липач Врх (к. 794) и даље гребеном Средогорја изнад села Плоча и Могорић; средња колона је наступала у захвату пута Плоча — Могорић, а лева правцем Медак према цркви у Могорићу. И овога пута је непријатељ изненадио батаљон Личког партизанског одреда и без борбе заузео Липач Врх и продужио гребеном изнад Плоче. Средња и лева колона су успешно наступале на својим правцима. У резерви, на правцу наступања десне колоне, на линији засеок Орловићи — Ђурин Врх (к. 833) налазио се 3. батаљон, али је и он био одбачен у правцу Корита и Метле (071). Средњу колону у рејону Карауле (к. 640) сачекао је 4. батаљон, али због брзог надирања десне и леве колоне, да би избегао окружење, повукао се на линију к. 677 — к. 655 — к. 645. Ни покушаји 2. батаљона да противнападом између к. 600 и к. 601 поврати Караулу није успео. До краја дана непријатељ је овладао источним делом с. Могорић и у рејону цркве заноћио. Ноћ је прошла у ситним чаркама и ујутро 2. марта је непријатељ продужио дејства ка Вребачком Павловцу. Други и четврти батаљон су продужили отпор уз примену кратких и жестоких противнапада. О жестини борбе најбоље говори пример када је командир прве чете 2. батаљона Душан Ђатовић баацио бомбу на групу црнокошуљаша, један од њих је вратио бачену бомбу па је дошло до рвања у коме би наш командир лоше прошао да није прискочио у помоћ један борац и бајонетом спасио командира. И поред жестоког отпора, непријатељ, знатно надмоћнији успео је да потисне 2. и 4. батаљон и да заузме Рудине и Опаљеницу (к. 118) и отвори пут ка Врепцу. Истовремено је из Билаја кренула усташка колона у правцу Врепца, са намером да угрози позадину наших снага које су се повлачиле испред средње

непријатељске колоне. На овај правац је упућен 3. батаљон 1. бригаде, који је спречио њихов напад на овом правцу.

У тој ситуацији снаге Бригаде су се повлачиле у страну, на десни бок непријатеља, ослонивши се на јаке топографске положаје, чији су најјачи ослонци: к. 696, Томашев Врх (к. 932), Стражбеница (к. 671), Градина (634). Овим маневром је непријатељ упадао у клопку, јер су се по степену напредовања према Врпцу на десном боку нашли 2. и 4. батаљон и у позадини 3. батаљон. Такву ситуацију је искористио 3. батаљон и самоиницијативно прешао у напад на заштитне делове, изазвавши код њих пометњу и неред, гонећи их у стопу према Врпцу и наносећи им губитке. Успех 3. батаљона повукао је у напад остале батаљоне. Нарочито је значајан успех 1. батаљона који је заузео веома важно узвишење к. 595 код Вребачке цркве. Ударили са чела (1. батаљон), са десног бока (2. и 4. батаљон) и из позадине (3. батаљон) нагло се преокренула ситуација у нашу корист. Настала је пометња, бежање и паника према Медку и Билају. Велика је штета што штаб Бригаде није знао искористити иницијативу батаљона, чвршће их држати, ускладити и организовати њихова дејства. Пропуштена је прилика да се изненађеном и обезглављеном непријатељу панесе још тежи пораз. Али, и овако, Бригада је на крају IV офанзиве постигла значајан успех. Талитани су према њиховом извештају имали 18 мртвих, међу њима и један официр, 5 рањених официра и 68 војника, а нестао (заробљен) 1 официр и 25 војника. Укупно 115 мртвих, рањених и заробљених). Усташе су имале 8 мртвих и 35 рањених — укупно 43 човека. Фашистичка коалиција је имала укупно 1 губитке 158 људи. Трећа бригада је имала 5 мртвих, 20 рањених и тедног несталог. Поред губитака у живој сили, заплењена су 2 тенка, 7 митраљеза, 8 п.митраљеза, 35 пушака, 20300 метака, 80 ћебади и друге опреме.

Овом сјајном победом операција Вајс I је у Лици завршена. Непријатељске снаге су се повукле у полазне гарнизоне, остављајући иза себе згаришта и пустош.

Без обзира на то што чињенице и сећања које сам изнео довољно говоре, поменућу да је у знак признања за испољену храброст и одлучност, као и за постигнуте резултате у току четврте офанзиве, а нарочито на Плочанском кланцу и код Горњег Лапца (на Сулешевци), Главни штаб хрватске доделио је 9. (3) бригади назив ударна. То је најбоља потврда да је Бригада као целина допољила високе квалитете. Највећи број бораца и старешина показао је примерну личну храброст, издржљивост, упорност, иницијативу, дружељубље. У извештају 1. корпуса Главном штабу Хрватске од 28. фебруара 1943. се између осталог каже:

„У овим борбама нарочито се истакао друг Радмановић Никола, који је од првог дана борбе па до данас служио за пример храбрости и хладнокрвности, истичући се у више борби. Он се овом приликом нарочито истакао на положају вршиоца дужности командира 2. чете (1. батаљона), јер је на челу своје чете са бомбама у руци вршио јуриш подстрекавајући другове на што веће уништење непријатеља. У овој борби је јуначки пао. Члан је КП. Штаб 9. бригаде предлаже да се прогласи за народног хероја. Поред њега истакли су се командира 3. чете 4. батаљона Станиша Вукмановић, водник исте чете Ми-

ле Ђукић, десетар Петар Радаковић, делегат Гено Чанковић и партизани Данић Мирковић и Никола Угарковић. Сви ови другови истакли су се нарочито у вјештом нападу на бункере, чијом заслугом су и заробљена два тенка. Тако се истакао и командант 1. батаљона друг Ђуро Угарак „Цого“, који је рањен од непријатељске гранате и од велике експлозије заглушен, па ипак остао и даље да командује својим батаљоном. Истакао се и оперативни официр 3. батаљона друг Дањеш Радмановић, који је са 7 метака убио 7 непријатељских војника на Плочанском кланцу“.

У току четрдесет дводневног рвања са далеко надмоћнијим и неупоредиво боље наоружаним непријатељем Бригада је имала озбиљне губитке. Вечно су остали на стражи слободе и јединства Југославије другови: Лука Кошутић — Рудопоље, Раде Момчиловић — Ребић, Лаза Поповић — Плоча, Миле Бањеглав — Плоча, Милан Драгосавац — Грачац, Никола Радмановић — Острвица, Дмитар Новковић — Павловац, Сава Новковић — Павловац, Милан Адамовић — Мекињар, Мане Гроздановић — Комић, Илија Врачар — Мекињар, Рацо Кнежевић — Удбина, Јанко Шакић — Мекињар, Ђука Сладић, Стево Штулић — Плоча, Алекса Јакшић — Глогово, Дане Радека — Плоча, Дмитар Дошен — Попина, Томо Лукић — Попина, Јанко Димић — Острвица, Илија Клиска, Никола Гутеша — Церовац, Јово Баства — Подурљај. Јово Плећаш — Плећаши, Илија Болтић — Мазин, Марко Трбојевић — Крушковац, Раде Орел — Штикада, Душан Опачић — Дољани, Стево Опачић — Љубовик, Богдан Зороја — Вребач, Душан Ђукић — Сврачково Село, Срђо Егић — Удбина, Јово Милекић — Вребач, Илија Војновић — Мазин, Миле Плећаш — Брувно, Душан Радић — Бушевић, Ђуро Кртинић — Клапавице, Миле Мирковић — Пољице, Никола Саватовић — Острвица, Марко Момчиловић, Драган Барач — Сврачково Село, Милан Радаковић — Средња Гора, Никола Ђурчић — Комић, Дане Орловић — Плоча, Јово Цетина, Јоја Вребач, Илија Драганић — Плоча, Ђуро Болтић — Плоча, Ђуро Орловић — Плоча, Петар Радаковић — Средња Гора, Миле Делић — Бјелопоље, Мићо Узелац — Ондић.

Војислав Радаковић — Војо

САМОИНИЦИЈАТИВА СТАРЕШИНА И ХРАБРОСТ БОРАЦА БАТАЉОНА „МИРКО ШТУЛИЋ“

Било је то последњих дана фебруара 1943. године. Батаљон Мирко Штулић бранио је положаје: Плочански кланац — Јусуповача — Липач, очекујући напад Италијана и усташа на наше положаје и продор на слободну територију: Плоча, Могорић и друга устаничка села, са циљем уништења наших снага, и народа ових места, пљачке и паљења устаничких села, што им није успело у дотадашњим борбама.

Италијани су са бројним снагама напали на 3. батаљон, потиснули га са одбрамбених положаја Међедоваче, Јусуповаче и Липача и од првог до трећег марта извршили продор у Плочу и горње делове

Могорића. Заједно са Италијанима наступали су делови 14. усташке бригаде. У овом нападу нису учествовале четничке формације, изузев домаћих појединаца и група као водича, који су поред осталог имали задатак да обезбеде неке куће у Плочи и Могорићу од пљачке и паљења.

Као што је познато Плоча, Могорић и нека друга устаничка места били су поштеђена од озбиљнијих насртаја непријатеља скоро пуну годину дана. Посебно село Могорић, на које је 12. априла 1942. године извршен напад јаким непријатељских снага, према неким проценама било их је око 5.000 и то пре свега Италијана. Овај напад је завршен неуспехом. Том приликом Италијани су претрпели тежак пораз на пољима испред Могорића од наших малобројних, слабо наоружаних снага, које су се браниле под непосредним руководством Лазе Радаковића.

Тако, после годину дана од првог пораза Италијана на Могорићу, непријатељу је пошло за руком да потисне наше снаге, продре у ова села, да их скоро у потпуности попали и опљачка Плочу, Могорић, Павловац и део Вребца, побије старце и децу који нису успели утећи. Неке људе, жене и децу су запалили у кућама, после зверског мучења.

Колико се сећам штаб 3. бригаде је очекивао овај напад Италијана. Извршено је појачање пребацивањем батаљона Крбава у Међугорје. Из овог би се могло претпоставити да је штаб Бригаде имао целовите податке о јачини непријатељских снага, његовим намерама, па је проценио да Плочу, Могорић и друга села не треба бранити по сваку цену, како би се избегли велики губици бораца, с обзиром на бројност непријатеља, његову техничку и војну надмоћност. Међутим, развој догађаја на бојишту, снага и борбеност наших бораца, показали су да ова процена руководства није била реална и да се непријатељу могао нанети катастрофалан пораз, а вероватно зависно од конкретне ситуације у доброј мери спасити паљевина и пљачка тих устаничких села, увођењем у борбу свих снага из резерве.

Нападом Италијана, батаљон се повукао у брда више кућа Ђаковића, одакле смо посматрали паљевину, пљачку и зверства непријатеља у овим селима. На иницијативу команданта батаљона Јове Радаковића, командира чете и командира водова, као и већине бораца, сдлучено је да се нападну Италијани, да се пресеку њихове даље акције и продор, као и да му се нанесу што већи губици. Отпочели су први борбени окршаји код кућа Илића у Могорићу. Пале су и прве жртве на страни непријатеља. Код Италијана и њихових штићеника настала је паника и бежање. Батаљон Мирко Штуј/шћ разврстан по групама наставио је да гони непријатеља, наносећи му губитке. Италијани су покушали средити своје редове и организовати одбрану прво код Ковачице, а потом на Плочици — на реци Јадови, обезбеђујући главнину прелаз преко реке у правцу Вребца.

Борци 1. и 2. чете налетели су на велику групу Италијана у оближњим камењарима. Отпочела је борба прса у прса, радили су кундаци, ножеви. .. У тој ситуацији, брзином акција, снажљивости и храбрости наших бораца, сломљен је отпор непријатеља и нанети му велики губици.

Поменућу само неке другове са којима сам се непосредно нашао у овом жестоком окршају и то: Душана Вурдељу Мацоку, који је испољио велику храброст, што је иначе била његова врлина, који је већ на почетку акције убио једног четника водича Италијанима и тако дошао до новог шињела. Затим Николу Ћалића из Плоче, командира вода, који је код могоришке Ковачице „средио“ пет усташа, који су штитили Италијане који су пљачкали и палили куће; Николу Илића Папића, који је у гоњењу убио неколико Италијана и усташа. Сећам се и Николе Ђаковића Томушилова, делегата вода, који је на Плочици бомбом уништио Италијанску посаду на тешком митраљезу и заробио митраљез; Јове Дукића Бојина из Плоче, који је у гоњењу Италијана прешао речицу, обрачунао се са Италијанима, Јубио двојицу, а са трећим талијанским подофициром, који се био притајио као мртав покушао сазути ципеле, а овај изненада скаче и обара Боју подасе. Захваљујући Душану Маљковићу Максиму, који је наишао, савладали су тог подофицира и још двојицу Италијана који су притекли у помоћ свом подофициру.

Поред осталих у тој борби су се нарочито истакли: Никола Драгосавац командир 2. чете, Лазо Гајић командир 1. чете, Ђуро Ђаковић Црни и Пеко Басаоић командири водова, те борци — бомбаши: Јовака Орловић, Јошо Илић, Гојцан Чанковић Бранцел, Ђуро Корица Дмитрин, Дмитар Дајовић Ћић, Милош Маљковић Аузец, Милош Крњић, Дане Корица Пеканов, Душан Борић, Никица Басарић, Милан Вучковић, Нове Маљковић, Никола Ђатовић, Мишко Маодуш, Мићан Кораћ, Бранко Орловић, Јово Бајо Ђукић, Дане Заклан и други.

Према подацима из Хронологије (НОБ-е) у овим борбама непријатељ је имао 24 мртва, 108 рањених и 26 несталих војника и старешина. Међутим, ми смо само на Плочици пронашли и покопали 30 талијанских војника и старешина. Наш батаљон је имао следеће губитке: више кућа Борића погинуо те Ђукан Орловић из 1. чете, Раде Маљковић Лаћанац погинуо је код Ковачице. Њега су усташе убиле с бока приликом гоњења Италијана. Тешко је рањен Мића Заклан Бојин, такође код куће Борића. Мића ^е нешто касније умро од последица рањавања.

Непријатељ је иако, уз тешке губитке, попалио све куће изузев 5—6, опљачкао намирнице и живину. Италијани су бегали пред нама, бацали и оно што су опљачкали и опрему. После акције скоро свако домаћинство у Могорићу имало 1е италијански шешир.

Треба при том истаћи, да је ова самоиницијатива, односно смела акција руководства нашег батаљона, имала велики морални значај, нарочито за народ устаничких села.

Борци батаљона Мирко Штулић, наставили су са гоњењем непријатеља у току ноћи преко Павловца и Врепча, заједно са 1. батаљоном Велебит, носећи му губитке. Том приликом су заробљена и два тенка.

Митраљез „Фијат“, који је заробљен у тој борби, са великом количином муниције, остављен је на располагању народу у Могорићу. На њему су се обучавале сеоске страже, а служио је за одбрану Могорића све до завршетка рата.

Друга чета батаљона Крбава, 19. тануара 1943. године нашла се у оелу Враник.

Тог дана је било много послова које сам морала обавити као чет-на болничарка. Организовала сам прање веша и искувавање џемпера код два вода. Пошто је била зима, а борци нису имали дупли веш, то се морало радити на брзину. Иначе, одржавање хигијене и прање био је мој основни задатак. То се морало увек радити када су постојали бар минимални услови.

У послеподневним часовима одржан је партијски састанак, на коме сам примљена у Партију.

Била сам уморна. Пресретна што сам примљена у Партију. При-знања за мој дотадашњи рад, пожртвовање и храброст, о чему је го-ворио секретар организаци^ае Никица Ћосић, образлажући предлог за мој пријем. Још похвалније те говорио о мом раду командир чете Ми-лан Вукмировић. Све ме је то јако радовало.

Око 01 час, 20. јануара, узбуна. Усташе су продрле од правца Ло-винца. Не схвативши да је ситуација толико опасна, са једном омла-динком из куће у којој је била команда чете, раздвајала сам мокри веш од сувог, да би га сакрила.

У кућу је улетео комесар чете Дане Радаковић Жућа говорећи: „Ковиљка, бацај све, усташе су ту, иди поема Густоши“. Зграбила сам веша колико сам могла у нарамак и са омладинком излетела на врата. Усташки стрељачки стпот зећ је био у воћњаку. Виде се си-луете на снијегу, иако је мрак.

Усташе су нас примијетиле још на вратима. Омладинка, закла-њајући ме својим телом, гурну ме ка углу куће.

Трчим што могу брже. Стално се обазирем. И помисао да могу улетети усташама у руке ствара страх који ме прати још од доласка у партизане. Спремна сам да се сама убијем, пре него да ме живу ухвате.

Сустигла сам Стеву Јакшића и Лазу Поповића. Лазо у чарапама. А снег. Лакше ми је. Нисам сама, а они ми помажу у ношењу веша. Стигли смо у јединицу која се распоређивала на положају.

Уморна сам од бежања и страха, а пресретна што сам умакла ус-ташама. Остајем са првом групом бораца на коју смо наишли. Ту је Марко Момчиловић пушкомитраљецац (нешто касније погинуо на Су-лешевци), Илија Вукмировић и један од бораца кога смо звали „Пуј-да“. Без доњег веша су. Поцепане им панталоне. Виде им се колена. Дрхте. Лево од „Пујде“ је борац кога смо звали „Баја“. Поскакује, загрева се. Поделила сам им оно веша што сам успела понети.

Испред положаја чистина. Види се непријатељ. Много их је. На-виру у колонама.

Наређено је, не отварати ватру док непријатељ не приђе на до-мет ручних бомби. Припремили смо оружје, са ручних бомби скину-ли осигураче. Чекамо као запете пушке. Пушке у ствари и јесу за-пете. Треба само повући обараче.

Непријатељ је стигао на домет бомби. Одјекнуле су експлозије ручних бомби. Грми из целокупног наоружања. Код непријатеља на-

стаде гужва и пометња. Ђуро Беуковић (Беук) и Момчиловић туку бомбама из стојећег става. Момчиловић погледа свој пушкомитраљез па мене. Бикну: „Шта чекаш, хватај тај пушкомитраљез и удри. Бар сад имаш циљева. Нећеш промашити“.

Прилегнем уз пушкомираљез. Знам како то иде. Учила сам на курсу женске чете. Испразним реденик. Покушавам убацити други. Не иде. Прискочи Ђуро: „Ево, овако то иде мој Чаруга“.

Тако добих име Чаруга које сам носила цео рат. И данас се спомене при сусрету са ратницима.

Одбијали смо нападе и цео дан сачували положаје, које је непријатељ стално држао под јаком артиљеријском и минобачачком ватром. Имали смо неколико рањених другова. Међу најтеже рањеним био је „Баја“. Погођен у чело и сломљена десна рука од рафала. Однешен је са положаја у дубокој коми.

Тако је прошао мој први дан као члана Партије.

Ковиљка Рајић — Ковач

НАПАД НА ЖЕЛЕЗНИЧКУ СТАНИЦУ РАДУЧ И НА ЛОВИНАЦ

После жестоког обрачуна са Талијанима и усташама у Могорићу, усташка бојна борбом је одвојена од Талијана и у паничном бјекству, повукла се преко Трнове и Грабаре ка Зиру. На железничкој станици Радуч оставила је једну сатнију, а са главнином снага се повукла у Ловинац. Заповједник бојне бојник Баљак, огорчен због неуспјеха напада на Плочу и Могорић, и много мртвих и рањених усташа, одлучио је да изврши освету над девојкама — двома сестрама партизана Пајине Некића родом из Гаја Милетића и још тедном, Крпан, које су сарађивале са НОП, све три Хрватице. Уочи напада на Ловинац девојке су обешене на ловињачкој пијаци, а злочин је извршио усташки подофицир Рајковић родом са Удбине. За овај злочин добио је заповједништво над сатнијом, пошто је командир у претходним борбама избачен из строја. Девојке су висиле на вешалима у време напада на Ловинац, а и дан-два после тога нико их није смео скинути са вешала и сахранити, све док усташа Рајковић није одобрио. Неки становници Ловинца су ми говорили да је то био окрутан и лично храбар и одлучан усташа. Ни усташке поодице из Ловинца није бреловао.

Бојник Баљак, у доста паничној ситуацији, распоредио је своју бојну: једну сатнију оставио је на Радучкој железничкој станици, ДРУ^У је са Рајковићем на челу поставио да брани место Ловинац, а ни Св. Рок није смео занемарити (у њему је рођен доглавник Анте Павелића, Миле Будак), па је тамо послао једну сатнију. Он је са остатком бојне, поставио на железничко! станици Ловинац. Пре почетка напада ове податке није имао штаб 3. личке бригаде.

У нашој општој противофанзиви значајно је било избацити из употребе личку пругу Госпић — Книн. Заузимањем усташких упоришта на железничкој станици Радуч, у Ловинцу и Св. Року овај задатак почео би се остваривати.

Прва од акција за остварење тога циља била је напад на железничку станицу Радуч и посаду у Св. Року. Прва бригада је добила задатак да нападне посаду у Св. Року, а трећа да ликвидира станицу Радуч и тиме створи услове за напад на Ловинац.

Железничка станица Радуч била је утврђена бетонским бункерима, повезаним рововима, а око целе утврде бодљикава жица у три реда. Све су то оставили Талијани, а усташка сатнија запосела за одбрану.

Штаб бригаде је одлучио да станицу Радуч нападне батаљон Крбава, а батаљони Мирко Штулић и Бићо Кесић да опседну Ловинац са севера и северозапада, док 1е батаљон Велебит задржан у резерви у селу Кик. Крбава је напад почео 15. 03. 1943. у зору. Бодљикаву жицу у току ноћи било је тешко савладати, а била је местимично и минирана, а када се разданило и под борбом то је још теже ишло. Батаљон је одустао од даљег напада, али је остао на положајима, сачекао идућу ноћ и предузео нови напад. Усташка сатнија је увидела да неће успети одбрани станицу. па је побегла преко Радуча ка Велебиту. У току наредног дана дошли су у састав своје бојне у Ловинцу. И она сатнија из Св. Рока повукла се ка Ловинцу. Тако је простоо за одбрану Баљкове бојне сведен на жељезничку станицу Ловинац и место Ловинац.

Предстојао је напад на Ловинац. Прва бригада те имала задатак да поседне Св. Рок и Гај Милетића, 2. бригада да врши обезбеђење према Медку и Госпићу, а 3. бригада да нападне и ликвидира Ловинац. За овај напад бригада се нашла развучена од Радучке станице, преко Кика до Бркића Доца. Из тог распореда предузет је напад 18. 03. 1943. у вечерњим часовима. Усташе су осетиле напад. Док се бојник Баљак колебао са које ће стране уследити главни напад, његов подофицир Рајковић са 100—120 усташа кружно је организовао одбрану ужег дела Ловинца. Народу голе дао да излази из кружне одбране, а неке који су нерадо чекали партизане, је и наоружао, решен да до последњег брани Ловинце. Напад 3. бригаде огласила 1е артиљеријска палба коју бојник Баљак није очекивао и одмах 1е одлучио да са главнином боше побегне поекко Церја — Пилара — Плане Баленове — преко Велебита. Сутрадан се нашао у Стариграду. Ловинац је остао да брани усташки злочинац Рајковић са својом сатнијом. После артиљеријске палбе наши батаљони су прешли у напад. Првим јуришом заузеле су периферне куће и пови ровови, али даље напредовање је заустављено таквом ватром усташа. Јуриши су се понављали неколико пута, али се у сами центар и код цркве није могло продријети. Не знајући да 1е главнина усташке бојне побегла преко Велебита, Штаб 3. бригаде је одлучио да одустане од даљег напада и повуче батаљоне: Велебит у своје матично село Вребац, Бићо Кесић у Могорић. Мирко Штулић остао те на домак Ловинцу у селу Парчићи, док је Крбава размештена у Вранику и Смокрићу.

Да је штаб бригаде знао податак о бекству главнине Баљкове бојне преко Велебита, погодним маневром 2. и 3. батаљона, Ловинац би био заузет. Овако фронт је опет остао на линији: Копиљача — Букања — Враник, где је успостављен још почетком августа 1941. године.

Никола Ђатовић

После напада на Ловинац (18. марта) бригада је распоређена у селима: Вребач, Могорић и Плочу. У међувремену, 22/23. марта, батаљон Велебит напао је брдо Медак, недалеко од места Медак. Командант бригаде, иначе родом из Медка, хтео је да отклони даљи утицај четника у селима Папуча, Богуница, Крушковац, па и Радуч. Медачка главица била је веома погодна за одбрану, стране су јој јако стрме, а врх обал и погодан за коужну — вишеспратну одбрану. Батаљон Велебит је рачунао на изненађење у чему није успео. Четници су их открили, сачекали на блиско одстојање и снажном митраљеском и пушчаном ватром и бомбама одбили. Батаљон се још у току ноћи повукао у полазну базу — Вребач. Штаб бригаде је рачунао са нашом општом офанзивом на сва упоришта непријатеља у Лици и стезање обруча око Госпића. У тој општој замисли и Медак је био на реду. Четници Гавре Станојевића то су^ предосећали. Већина њих, почетком устанка били су са нама. Када се четнички покрет, у пролеће 1942. године, учвршћивао, многи припадници Гавриног одреда су нас напустили и сврстали се у четнике. Због тога се морало рачунати са њиховим огорченим отпором. Та деоба устаника у Лици почела је у зиму 1941/1942. године када смо и отпочели борбе са окупаторским снагама — Талијанима.

Нису били ретки примери да је један брат био у усташама или четницима, а други у партизанима. На пример браћа Левнајић из Радуча: Стојан — Ђоја командовао је партизанском четом (погинуо у Језерцу код Јајца 1944. године), а његов брат Дане четничком четом у одреду Гавре Станојевића у Медку.

Зашто напад на Медчаку Главицу ните успео? Четници су били у бољој борбеној позицији, открили су на време наше припреме за напад, а на олаку предају се није могло рачунати.

Све ће се то, на овај или сличан начин, потврдити пет дана касније у нападу на Брушане. Тамо су се налазили усташе, опет земљаци и сународници, до фанатизма опредељени за фашистичке идеје, етнички чисте Независне државе Хрватске.

У припреми напада на Брушане бригада је 25/26. марта пребачена из Вребца у Дивосело. Покрет бригаде требало је извести тајно, преко пруге и цесте између два непријатељска гарнизона: усташког У Билај — Рибнику и четничког у Медку, удаљених свега 5—6 км.

Батаљони су осванули 26. марта у Дивоселу. Штаб бригаде је веровао да је покрет изведен тајно, па се одмах приступило планирању напада. Пошто су штабови батаљона поставили обезбеђење према усташама: Брушанима, Личком Новом, Билају — Рибнику и према четницима из Медка, команданти и командири отишли су на извиђање. Према подацима којима су располагали наши штабови, Брушане је бранила домобранска бојна са око 250 домобрана и оружанска постаја са око 30 оружника, а Полдину Главицу око 30 усташа. То је била нека врста обезбеђења пута између Госпића и Брушана. Дакле, све

у свему, преко 300 непријатељских војника. То је оно што је штабовима батаљона и штабу Бригаде било присутно у планирању напада. Рачунало се да домобрани неће пружити жешћи отпор, а са усташама на Полдиној Главици обрачунаће се батаљон Мирко Штулић. Он има добре бомбаше и добар је у нападу.

У току дана 26. марта план за напад је створен: батаљон Велебит нападаће са јужне стране од Ризвануше и Дивосела, батаљон Бићо Кесић треба да се провуче између Полдине Главице и Брушана, пребаци преко цесте и нападне са северне стране, батаљон Мирко Штулић заузме Полдину Главицу и поставити обезбеђење према Госпићу, док ће батаљон Крбава упутити једну чету према Оштаријама ради обезбеђења од Карлобага, а главнина батаљона остаће у резерви.

План је смишљен одлично, припреме бораца извршене оолидно, али. . . Четници из Медка, приметили су покрет Бригаде претходне ноћи из Вребца за Дивосело, па бољећи се напада на Медак, јавили су о овом покрету усташама у Госпић. Одбрана Брушана за усташе је имала двојако значење. То им је била сигурна веза са Приморјем, и емотивна веза са усташким нападом на жа^ддармеријску станицу још 1932. године, чиме су доказивали своје присуство у Бановини Хрватској. Отуда је усташка команда V Госпићу одлучила да за одбрану Брушана пошаље једну бојну усташа, која ће из Госпића за Брушане кренула 26. марта предвече. Тако се догодило да се батаљон Бићо Кесић, провлачећи се између Полдине Главице и Брушана, сукобио са зачељем усташке бојне која је у томе тренутку улазила у Брушане. Батаљони нису одустали од свога задатка иако нису знали да сада Брушане бране две бојне — тедна домобранска и нова усташка. Напад су продужили према утврђеном плану. Група бомбаша батаљона Мирко Штулић привукла се врху Полдине Главице, збацила усташе и за пола сата нашла се на положајима према Госпићу. У Брушанима је почела жестока борба. Батаљони Велебит и Бићо Кесић жестоко су нападали. Већину села су заузели, осим неколико утврђених кућа у центру и око цркве. Одјекивале су експлозије бомби и митраљески рафали, заробљено је преко 20 домобрана, али усташе се нису предавале, сами су убијали домобране коти су хтели да се предају, а притешњени партизанима, легали су на активирание бомбе. Батаљон Мирко Штулић успешно је одбио покушате усташа из Госпића да пружи помоћ Брушанима, али Велебит и Бићо Кесић нису успели да заузму Брушане. У току ноћи батаљони су се повукли за Дивосело, а усташе су цело пре подне 27. марта евакуисали мртве и рањене за Госпић.

Бригаду су очекивали нови задаци и она се ноћу 27/28. марта поново пребацила за Вребац. Требало је избацити из строја 3. личку железничку бојну која ће поседала и обезбеђивала пругу од Перушина до Врховина.

Већ следеће ноћи кренули смо према Гацкој долини.

Никола Ђатовић

Покрет из Вребца ппеко Воебачких стаза до Чанка, Кузмановаче и Козјака извршен је ноћу. У помрчини, по беспућу, борци су веома тешко маршевали. Спавало се на узгооу, а при сваком застанку су се сударали онако поспани.

У Чанку нас је чекало ново наређење: да првог априла у поноћ нападнемо и освојимо усташко-домобранска упор^шта на железничким станицама: Рамљани, Лешће, Јањча, посаду Јсод Малог тунела, на Градини, и у селу Лешће. Штабови батаљона ^у примили наређења још у Чанку. У припреми за покрет и предстојећи напад команданти и командири у својим заповестима су говорили: Талијани се спремају за повлачење из Врховина за Оточац, а из Оточца ће вероватно за Сењ — у приморје. Наша бригада мора ликвидирати усташко-домобранска упоришта дуж пруге Перушић — Врховине, а онда помоћи кордунашким јединицама које гоне Талијане.

Храна је подељена у касним поподневним часовима и батаљони су из Чанка, Козјака и Кузмановаче кренули сваки ка свом објекту напада. Опет помрчина, беспутан, врлетан терен и уз све то киша и снег истовремено, како Личани кажу „бјелокапац". Батаљон Велебит примицао се брду Градина, Бићо Кесић железничкој станици Рамљани и Малом тунелу, а Мирко Штулић се провлачио између извора реке Гацке и брда Градине, ка селу Лешће. Свако од ових уроришта бранила је по једна сатнија 3. личке железничке бојне, а у селу Лешће била је још и позадина.

Тачно у поноћ чула се борба на свим објектима. Штектање митраљеа, експлозије мина и бомби, а онда, после пола сата, све се утишало — осим у селу Лешће. Тамо су Штулићеви борци појачали жестину напада. Отпор у школи је пред зору савладан, али су домобрани и усташе пружали жешћи отпор са моста који води преко р. Гацке за Оточац. Ту су била по два бетонска бункера са обе стране моста. Издвојила се група бомбаша међу којима Јованка Опловић и Боћа Орловић са својим пушкомитраљезом. И тај отпор је савладан. У Гацкој долини наступила је тишина.

Тога јутра, 2. априла 1943. године, цело пре подне у село Лешће пристизале су колоне заробљених домобрана. У школском дворишту нашло се око 450 заробљених домобрана, на челу са својим бојником (мајором) Иваном Бумбергом. То је скоро половина укупног бројног стања 3. личке бригаде. Оперативац и обавештајац бригаде постројавали су заробљене домобране, пребројавали их, а интенданци су „интервенисали" по заробљеним магацинима одеће, обуће и хране. Онда је наступио комесар бригаде Милан Баста и постројеним заробљеним домобранима одржао ватрени партизански и патриотски говор. Бригада је још увек била скоро једнонационална (формирана у устаничким српским селима), па је комесар Жарко желио да се што више ових заробљених домобрана, добровољно јави у партизане. Слушајући говор комесара неки борци присутнрг Штулићевог батаљона говорили су: „Још ће њих комесар убедити да пођу са нама у партизане". И сам комесар је био уверен да ће се већи број добровољно јавити у партизане, али се разочарао. Када их је позвао да добровољно остану у

партизанима (ко неће бити пуштен кући), скоро сви су се изјаснили да желе ићи кућама. Било их је из скоро свих крајева Хрватске: из Загорја, Загреба, Подравине, Лике, Далмације, Горског котара и других крајева Хрватске и Босне. Знали су да не могу стићи кућама, да ће се морати опет сврстати у домобранске сатните и наставити рат против партизана. У строју је било таквих који су већ неколико пута заробљавани и пуштени. Један међу њима чак се хвалио да је ово пета пушка коју предаје партизанима, али да он није крив што га домобрани опет мобилишу.

Пала је команда да заробљени домобрани, који хоће кућама, свуку униформе, предају партизанима, да могу обући оно што скину партизани и да ће онда бити пуштени. Сваки од партизана је меркао домобрана своје висине и са њим „заменеивао“ одећу и обућу. Батаљон Штулић и чете из других батаљона које су довеле заробљенике, личили на домобранску бојну. Само су се капе разликовале. Домобрани су пуштени кућама.

Штулић батаљон је остао у Лешћу. Са једном четом је одбацио четнике са Прозорине и разместио се у селу Лешће, док су остали батаљони били орјентисани према Перушићу, откуда је уследио напад неколико усташких бојни, које су успешно одбацили према Перушићу. Док је 3. чета батаљона Мирко Штулић збацила четнике са Прозорине и држала положај према Оточцу, 1. и 2. чета са штабом батаљона одмарали су се по кућама у селу Лешће. Десетина Јоваке Орловића била је у једној хрватској кући. Са њима је био и скојевац Боћа Орловић. Видећи изобиље и нетакнуто домаћинство сетио се сопствене фамилије, која је остала под парчадима изгорелог лима, одлучио се да присвоји неке незначајне ствари које ће понети фамилији. Ставио је у торбицу неке од тих ствари не размишљајући о последицама. Домаћица је то пријавила штабу батаљона. Наређено те да се батаљон построји у школском дворишту. Жена те препознала „крадљивца“. Упрла је прстом на Јоваку Орловића и Боћу Орловића. Јовака је одмах признао и вратио „украчену“ робу. Боћа Орловић није ништа узео, али је био скојевац, а знао је шта је Јовака урадио.

Бригада је кренула на нове задатке: разбила је четнике на Прозорини, бочно садејствовала кордунашима при повлачењу Талијана са Врховина, а затим се пребацила северозападно од Оточца на Швићу, Гориће, Српско поље, бочно на комуникацију Оточац — Сењ. У Горићима и Српском пољу разјурили смо четнике, а онда се поставили бочно према Талијанима који су се повлачили из Оточца. Са десне стране комуникације Оточац — Вратник налазили се су Кордунаши, а ми са леве стране. Талијани су најпре извиђали положаје, а онда кренули главном колоном. Позадина се прва повлачила и наишла је на наше заседе. Грдне двоколице и товарне мазге лежале су на путу Оточац — Вратник. Борци су узимали муницију, пре свега, а на самарињама је било много двопека и конзерви. Тако је завршено истеривање Талијана из Лике. За партизана остао те главни обрачун са усташама и четницима. Усташе су још дожале Госпић и околна села: Широку Кулу, Перушић, Лички Осик, Машалук, Пазариште, Смиљан, Лички Нови, Брушане и Билај Рибник, а четници Медак. Офанзиву је опет требало пренети у Личко поље. Зато је 3. личка бригада враћена из Гацке долине на сектор Госпића.

У повратку из Гацке долине вођене су борбе за Широку Кулу, око Перушића и Личког Осика, а након тога бригада се нашла на својој матичној територији: Вребцу, Павловцу и Барлетима. Припремао се напад на Билај Рибник и Медак. За све време, колико су трајале борбе око Оточца, Широке Куле, Перушића и Личког Осика, Јоваку Орловића и Боћу Орловића није напуштала мисао шта ће са њима бити, мада у борби нису попуштали. Ни бригадни суд није заборавио Јовакине и Боћине „грехе“. Он је баш ту на матичној територији заседао и донео одлуку — стрељати! Батаљон Мирко Штулић постројен је у полукару на територији где је пре непуну годину дана формирана 9. хрватска (3. личка) бригада. И тада су у том строју стајали и Јовака и Боћа. Њихов батаљон је постројен. На отвореној страни само њих двојица поред ископаних рака. Председник суда излази и чита пресуду. Око 250 пари укочених очију бораца буљиле су у двојицу својих другова осуђеника. Драма је наступила када је требало казну извршити. Прва — плочанска чета, из које су били осуђеници, одбила је да изврши пресуду. Драма се наставила када је и 2. могорићка чета одбила да казну изврши. Онда је позвана 3. радучко-кићка чета, командир је одредио десетину Милоша Жегарца — Васинова у којој су били бомбаши: Ђуоо Жегаица, Дане Ђатовић и Илија Трукуља — Ударник. Јовака је са њима био у бомбашкој групи и они су одбили да изврше казну. Пред стоом су позвани чланови Партије и Скоја. Плотун је плануо, а тела Јоваке и Боће су се склупчала у ископане раке. Тако је окончана драма 3. личке бригаде.

Одбијање бораца да изврше казну не значи да су борци батаљона Мирко Штулић одобравали пљачку и неправилно присвајање туђе имовине, али су сигурно сматрали да је казна била и више него строга, тим пре што се то у овом батаљону за протеклу годину рата није догађало, а наравно ни касније.

Никола Ђатовић

ПОНОВО НА БРУШАНЕ

Враћајући се из Гацке долине, бригада је демонстративно нападала Перушић и Лички Осик, чиме те помогла 2. личкој бригади да заузме Широку Кулу, а затим је прешла на свој главни задатак: Заузети усташко-домобранско упориште у Билају и Рибнику, а затим ликвидирати четнике у Медку. Ова акција имала је сличан успех као и она у Гацкој долини. Заробљено је и убијено преко 250 домобрана, усташа и четника и ликвидирана њихова упоришта.

После даноноћних борби и маршева борци су се порадовали одпуци штаба Боигаде да се одморе у новоослобођеним местима Рибнику, Билају и Медку, али је стигло наређење за покрет за Дивосело, ради припреме напада на Брушане.

Бригада се 26. априла поебацила V Дивосело. Ту је у њен састав дошла мешовита артиљеријска батерија и 2 тенка. Двадесет седмог су вршене припреме, а 28. априла у току ноћи планиран је напад.

Сада, за разлику од пре месец дана, Брушане, са околним положајима, браниле су јаче усташке снаге (2. ловачка и 34. усташка бојна).

Баталон Мирко Штулић истуоен је ближе Брушанима и разместио се у хрватско село Ризвануши из кога је већ било доста партизана. Полдина Главица је врло близу, усташе су током целог дана дозивале „... о неслани Јоване, о Шлепери, само пођите осушићемо вам кожу за опанке. . .” За то време командири и команданти су били на извиђању и стварали план за напад, а политички комесари и делегати су вршили припреме бораца за напад. Одржани су састанци партијских ћелија, скојевских актива и четни састанци. И борци су зршили личне припреме. Чистили су ооужје, крпали одећу и пришивали дугмад. Пребројавали су муницију у којој је увек била оскудица. Пушке, пушкомитраљези и митраљези били су различитог порекла: бивше југословенске војске, дуге и кратке талијанке, а била је још и понека манихерка Аустроугарске. За ове последње борци су емотивно били везани јер су са њима кренули у устанак 1941. године. За неке је било мање, а за неке више муниције, али поравњање се није могло извршити због различитог калибра.

Илија Тркуља Ударник, Ђуро Жегарац, Дане Ђатовић, Дмитар Ђаковић Ћић, Бранко Радаковић Ибранко, Илија Тесла Ролац, Душан Трбојевић Шикара, Гојцан и други бомбаши Штулићевог батаљона претурају по торбицама и броје бомбе. Чули су од комесара да ће се тражити бомбаши. У њиховим торбицама била је читава колекција бомби: крагујевке, талијанске офанзивне, немачке хангранате, партизански „дуркаузи” (направљене од водоводних цеви). Ролац и Шикара имају пушкомитраљез „Брно”.

Дотадашњи командант је отишао из батаљона. Чули смо да је дошао нови и одмах отишао на извиђање са командирима. Још га нисмо видели.

Ноћ се примицала и батаљон је за видела вечерао. Командант са командирима се вратио са извиђања. Напад на Брушане и Полдину Главицу се поклапао са упознавањем са новим командантом.

Борци батаљона Мирко Штулић окупљени по четама седе на ливади и чекају новог команданта. Из дворишта једне куће са њим долази комесар Стево Узелац и прилази батаљону. Борци посматрају. Милош Чанковић, тај нови командант испегланих чакшира, изгланцаних чизама, жути опасач са пиштољем, а преко груди талијански шмајсер. Неки од старешина чули су за њега, био је заменик команданта у батаљону Крбава, кажу да је храбар.

У доласку командант је приметио борца 2. чете који се осамио, седи на камену. Упитао је комесара ко је тај? То је Бранко Радаковић Ибранко, тако га зовемо због говорне мане, познати бомбаш у батаљону, а ни сам није знао одговорити зашто се осамио.

Одмах после представљања, нови командант Милош Чанковић је одлучно наступио: „другови и другарице, од данас ћемо заједно ратовати, упознат ћемо се у борби, другог времена иначе немамо, али мислим да ће ићи све добро”... Одмах затим је продужио са издавањем заповести. .. „вечерас идемо у напад на Полдину Главицу, а када њу

заузмено на Брушане. Чуо сам да сте већ тамо нападали пре месец дана, па вам је позната. Главицу брани око 30—40 усташа са три митраљеа у бункерима и два до три пушкомитраљеа. Требаће нам бомбаши са неколико пушкомитраљеа". .. Онда је уследила команда „бомбаши напред". Они што су, пре вечере, претурала по торбицама бомбе и оквири пушкомитраљеа изашли су испред батаљона. Ииибранко је још увек седио на своме камену. Командант га упита: „хоћеш ли и ти друже Бранко са бомбашима".. Ииибранко је доста лењо устао са камена и одговорио. . . . и и и оћу ако ћеш и ти". Чанковић се није дао збунити, одмах је одговорио „хоћу Бранко". И и и онда ћу и ја" одшворио је Ииибранко и прикључио се бомбашима. Цео батаљон се насмејао и весело смо кренули у акцију.

Напад је почео после поноћи, 28. априла 1943. године. Док су се бомбаши и стрељачки строј Штулићева батаљона приближавали Полдиној Главици, покренута су и наша два тенка путем кроз село Ризванушу ка Крушанима. Усташе су се између бункера дозивали ... „Јуре чујеш ли тенкове"? Мате нису то тенкови, то Стипина прасица рокће у Ризвануши. Сутра ћемо је заклати и испећи она је бандитска". А онда су наставили дозивање „Ооо неслани Јоване, о шлеиери, сутра ћемо вам запалити Дивосело". Док су усташе галамиле, бомбаши су се примицали бункерима, а одмах иза њих стрељачки строј батаљона. Ииибранко и командант Чанковић пузили су један поред другог. Жбуње од трња било те густо и тешко се кроз њега провлачило. Неопажено су се привукли под бункере. Бомба команданта Чанковића прва је ударила у усташки бункер, а онда је настао љубичасти дим од експлозије разних бомби Штулићевих бомбаша. Бомбаше је сустигао и стрељачки строј батаљона и за пола сата Полдина Главица је опет заузета. Неколико усташа је погинуло, а остали су се разбежали.

Овладавањем Полдином Главицом отворен је пут за напад на Брушане. Без задржавања батаљон је, онако развијен за борбу, продужио у захвату пута који води од Госпића ка Брушанима. Кад је већ свануло био је испред бодљикаве жице. Одмах је прешао у напад, али кроз бодљикаву жицу се није могло. Још од ноћас на Брушане нападају батаљони Велебит са правца Дивосела, а Крбава од Башких Остарија. Ни један у жицу није ушао. Само су ликвидирали спољна обезбеђења.

Штаб бригаде је рачунао на изненађење, па артиљеријску батерију и тенкове није ни предвидео за ноћна дејства. Када се сагледало да усташе и домобрани дају жесток отпор, доведена је артиљерија и тенкови. Одмах је уништено неколико бункера, а тенкови су прегазили бодљикаву жицу и са све три стране уследио је силовит напад свих батаљона. Штулићев батаљон, иза тенкова, брзо се нашао са унутрашње стране жице. Отпор је био жилав, а напад 3. личке бригаде жесток. У Брушанима борба се водила за сваку кућу и трајала је до пред ноћ. Партизани су обично, када су нападали позивали на предају, али овом приликом тога није било. Од заробљених домобрана сазнали смо да се усташе пресвлаче у домобранске униформе како би избегле заслужену казну. На крају више је било мртвих него заробљених непријатељских војника. Међу заробљенима је био и бојник (мајор) Јосип Пихлер.

Пред вечер 28. априла Брушане су заузеле. Покушаји усташа из Госпића и усташа и Талијана из Карлобага да пруже помоћ одбрани Брушана били су одбијени и дефинитивно је прекинута и последња одступница усташама из Госпића.

Сутрадан после заузимања Брушана одржана је батаљонска конференција, што је било уобичајено после сваке борбе. Борци, делегати, комесари и командири износили су своја запажања и мишљења о грешкама и успесима. И бомбаши су критиковани, ако нису бацили бомбе тамо где је било предвиђено. За реч се јавио Бранко Ђаковић Ииибранко. Обратио се Чанковићу: „и и ти команданте више не мораш ићи са бомбашима". Опет је настао смех.

Никола Ђатовић

НЕЋЕ МУ БИТИ ХЛАДНО

Крајем јула и почетком августа 1943. године, територија Лике била је слободна, изузев Госпића и села Билаја, које су усташе држале као спољно обезбеђење гарнизона Госпић. Усташе су повремено вршиле испаде из добро утврђеног Госпића у циљу извиђања и оцјене јачине наших снага које су држале у блокади Госпић. Испаде су вршили већином у правцу села Будак и села Мушлук, али се никада нијесу удаљавали од својих утврђења, чим осјете јачи отпор наших снага одмах су се враћали у свој гарнизон на полазне положаје.

У том времену и у таквој ситуацији 3. батаљон 3. личке бригаде налазио се у селу Дивосело. одакле је вршио обезбеђење према Госпићу и селу Билај. Једног дана командант батаљона, друг Милош Чанковић, позвао је командире и комесаре чета на састанак и договор како ухватити — заробити живог усташу. пошто је штаб 6. дивизије објавио такмичење између чета, која прва ухвати живог усташу биће проглашена најбољом четом у дивизији.

После кратке дискусије и договора, чете су добиле следеће задатке:

1. чета, да у селу Медак постави неколико засједа, према Велебиту, како би ухватила живог четника, пошто смо имали податке да четници ноћу из Велебита долазе у село ради пљачке и прикупљања хране и одмах се у току ноћи враћају у своје базе.

2. чета, да у току ноћи, на погодним местима, постави засједу између Госпића и села Билај, у циљу хватања живог усташе.

3. чета, да исте ноћи постави неколико засједа, између Оштарија и села Брушане на Такалицама, пошто смо имали податке да туда усташки курири и илегалци саобраћају и преносе пошту између Карлобага и Госпића.

После краћих припрема у први сумрак 2. чета кренула је на извршење задатака. У току ноћи приближили смо се селу Билају и на најпогоднијим местима поставили засједе. Одмах сам упутио курира Мому Ђаковића у штаб батаљона да извести на којим местима смо поставили засједе.

Чим се разданило, непажњом неких бораца, усташе су откриле наше положаје и отвориле ватру из минобацача и митраљеза. Команда чете је увидела да изненађења и успјеха неће бити, па је чети наређено да напусти положаје и повуче се према селу Рибник. Наше повлачење усташе су пратиле минобацачком и митраљеском ватром, а затим су кренуле за нама.

Када смо видели да су усташе напустиле своја утврђења и кренуле за нама, одлучили смо да не одступама већ да их на погодним положајима сачекама.

Рељеф земљишта омогућио нам је да се брзо одвојимо и изгубимо из видокруга усташа. На брзину, на погодним положајима, поставили смо засједу и спремно очекивали усташе.

Осматрајући покрет и наилазак усташа, примјетих курира Ђаковића да се враћа из штаба батаљона и иде тамо где нас је оставио. Примјетиле су га и усташе које су остале на положајима. Он се и даље кретао према њима. Помоћи му нијесмо могли, јер би се открили, а и њега би изложили још већој опасности. Пустили смо да се сналази како најбоље зна. Кад је видео да чете нема и да је све ближе и ближе усташама, смислио је најбоље. Кретао се и даље према усташама, али према неком грмљу, кад је пришао близу грмља, пантерски се бацио и дао се у бег. Усташе су отвориле ватру из пушака и пушкомитраљеза, али је срећа и сналажљивост спасла друга Мому.

Усташе које су наступале за нама, све више су се приближавале нашим положајима. Наредио сам да нико не отвара ватру док ја не дам знак. Усташе је предводио један цивил, средњих година, у личком кожуху и без капе. Кад је дошао на 50 метара испред наших положаја, попео се на један камен и викнуо: „Гдје си Јоване ја ћу тебе стићи до Ловинца". Борци више нијесу имали стрпљења да чекају на мој сигнал, већ су самоиницијативно отворили ватру, тако убитачну да први плотун није имао промашаја. „Стари цивил", како смо га кеније назвали, изговорио је последње речи да ће нас стићи до Ловинца. Неколико усташа успјело је да побегне, остали који нијесу погинули од првог плотуна, натерани у једну долину, одакле нијесу могли побјећи, сами су активирали своје ручне бомбе и стављали испод груди, неће ни један да се преда. Међутим, двојица лакше рањених потражили су спас скривајући се у грмљу. Један се сакрио у грм не знајући да је стално био на оку једног од бораца, који га је одмах пронашао и заробио. Други се завукао испод пропуста на цести, тога је држао на оку Дане Корица Ђорац, који је скочио до њега и за ноге га извукао. У оном узбуђењу и заносу пита га: „Јеси ли жив, мајко моја". Када је видео да је лакше рањен, запитао га: „А где ти је 'У' ".

Борба је била кратка, изненађене усташе тако рећи нијесу ни давале отпор. Ко није погинуо од првог плотуна тај се спашавао како је знао и умео. Један од заробљених, иако на капи није имао слово „У" признао је да припада 4. усташкој бригади и да је родом из Травника.

Пошто се борба завршила, приступило се прикупљању плена. Свако је узимао оно до чега је дошао. Јово Нарандић звани Турјански (добар друг и борац погинуо у Босни), дошао је до убијеног „ци-

вила" скинуо пушку и кожух који је одмах обукао. Каже: „ово сам ја одавно тражио, мени ово треба за хладне ноћи. ..", затим се вратио и све скинуо са њега. Кад сам видео шта је урадио, питао сам, зашто је све са њега скинуо. Одговорио је: „Мени ово треба, а њему неће бити хладно".

Ђуро Ђаковић

БОРБЕ НА ЖИТЊАКУ И БУДАЧКОМ МОСТУ

Усташе су изашле из Госпића и запоселе све важније коте око града. Прошли су се до Пазаришта. Први батаљон са штабом Бригаде налазио се у Смиљанском пољу. Четврти на Будачком мосту, а други и трећи између њих. Тек што смо стигли отпочела је борба. Пуца се са свих страна. Зора свиће. Остајемо на положају. Сунце се појављује на хоризонту. Нестаје јутарња измаглица. Борба се све више распламсава. Од Госпића туку топови и минобацачи. Стрељачки строј усташа иде на наше десно крило. Трећи батаљон га зауставља. Заробљава коња и чезу пуну минобацачких граната, митраљеских оквира, сигнални пиштољ са ракетама и ногометну лопту.

Око 10 часова непријатељ јуриша. Од Пазаришта повлачи се око 200 усташа, под притиском наше 2. бригаде. Усташе угрожавају наше лево крило. Дочекују их 2. батаљон и са њима води жестоку борбу. Притисак је све јачи.

Са Стевом Узелцом замеником комесара батаљона, доносимо одлуку: „Извршити пробој на реку Лику". Трећи батаљон спроводи ову одлуку. Штулићевци газе све пред собом. У трку косе усташе испред себе рафалима пушкомитраљеза, аутомата и пушака. Идем за стрељачким стројем рањен и посматрам како 3. батаљон јуриша. Храбри борци разгоне усташе и крче пут ка реци.

У току јуриша примети ме Војо Радаковић па ми каже: „Секретаре, заробили смо ногометну лопту па ћемо играти ногомет", Не задржавајући се Војо продужава јуриш. У то време био сам секретар СКОЈ-а у 3. батаљону.

У јуришу сам успео испалити свега неколико метака. Али убрзо ме рани непријатељски метак у ногу. Јако крварим али могу да идем. Како немам завоја, покушавам да зауставим крв једном крпом и не мислим на тровање. Притрча ми другарица из санитета батаљона и зави ми рану. Јако је стегла завој па нисам могао ићи. Бацам завој. Њено убеђивање да то не радим не прихватам. Седам на заробљену чезу пуну муниције, а зрна фијучу на све стране. По џомбастом путу чеза одскаче, тако да ни то нисам више могао издржати. Сиђем са чезе и продужим пешке. Видим Мирка Личину. Кажем му да сам рањен. Замолио сам га да ми помогне да дођем до реке. Са њим и још једним борцем, држећи се за опасаче примичемо се прелазу преко р. Лике. Али, и то место непрекидно туче непријатељска артиљерија. Командант батаљона Милош Чанковић испали три беле ракете. И усташка артиљерија тог момента престаде гађати. Прелазимо реку и

дођосмо у Машалук. Приметио сам десетак партизана како пролазе кроз село. Три италијанска авиона круже, извиђају наше кретање и прелаз преко Лике. Кружили су изнад нас и за време нашег јуриша на усташе. Нису нас бомбардовали јер смо били измешани са усташама. Ушао сам у једну сеоску кућу у чије је двориште један авион бацио бомбу. Жене и деца побегоше из куће. Авиони и даље круже. Преместим се до једне куће са подрумом у коме је било доста народа. У међувремену паде и друга бомба и погоди кућу у којој смо се налазили. Бомба је разрушила део куће са огњиштем, али у подруму није никог повредила. Од дима и прашине не видимо ни излазна врата. Народ који се налазио у подруму напустио га је. Изашао сам и ја. На четрдесетак метара у шљивару угледам заклон. Али је то за мене доста далеко јер се све теже крећем. Довучем се некако до заклона који је био пун жена и деце. Међу њима је и председник МНОО. Склониште је добро и чврсто. Само га директан погодак бомбе може разорити. Авиони из митраљеза туку по нама и кућама запаљивом муницијом. Куће које су покривене сламом почињу да горе. Ватра се преноси с једне на другу. Авиони напуштату подручје Машалука. Народ покушава да спасава ствари али ватра се брзо шири и сви покушаји остају без резултата.

Председник МНОО, чијег се имена не сећам, дотера фијакер да ме вози у дивизијску амбуланту у Перушић. На изласку из села видим 3. батаљон на ливади. Борба је завршена.

Из Перушића ме транспортују у партизанску болницу у Трновац. Возимо се ја и један тешко рањени друг, коњским колима кроз шуму. Ноћ, нас двојица и кочијаш. Крећемо се без икаквог обезбеђења. По доласку у Трновац, прима нас докторка Слава Блажевић. Пошто сам био покретни рањеник, после превијања упућен сам у болницу у Обрлапац.

Болница у Белим Потоцима откривена је и бомбардована. Транспорт рањеника се одвија по плану од села до села. Ново село нови кочијаш. Треба прећи два среза коњским колима. Последње село удбинског среза је Висућ. Опет нови кочијаш и кола. Путујемо у Доњи Лапац па у Обрлапац. Коначно стижемо на одредиште. Болница се налази у планини. Столетна букова стабла разграната, наткриљују болницу. Не види се ни небо. Болница је ограђена бодљикавом жицом. Око ње су ископани и ровови. Болницу обезбеђује вод партизана са два пушкомитраљеза. И покретни рањеници су планирани да учествују у одбрани болнице у случају четничког напада.

Италијански авиони често су долазили и митраљирали рејон у ком се налазила болница. Кад се најављивао авион особље болнице и тешки рањеници склањају се у подземна склоништа. Покретни и лакше рањени борци су се склањали око букава. За месец дана имао сам пет оваквих „вежби“. Како су авиони кружили, тако смо се и ми окретали око букава.

Једног дана су сви покретни рањеници позвани на омладинску конференцију. Пошао сам и ја, иако сам се тешко кретао. Били смо изненађени колико су омладинци били активни и ангажовани у раду народноослободилачког покрета.

Данило Кораћ

У априлу 1943. године 2. чета батаљона Мирко Штулић запосела је и бранила положаје на Мариној глави код Перушића. То узвише-
Ће доминира околином, а одликује се стрмим падинама и пошумље-
ношћу, сем на месту где су положаји наше чете.

Тог јутра на Марину главу храна за борце је благовремено до-
премљена. Ђуро Лазић и кувар Јово Бабић донели су нам доручак и
ручак заједно. Храна је била сува и количински је било толико да
смо је појели као један оброк. Чак нам је и било мало јер смо пер-
манентно били гладни.

У близини мене на положату налазио се Никола Илић Папић, ко-
мандир 3. вода. У једном моменту до нас је дотрчао командир наше
чете Никола Сивиљ Нина, показујући нам кретање војске у нашем
правцу. Били су то делови 19. усташке бојне који су се кретали као
руља са ненормалним понашањем.

Командир чете био је тога дана доста замишљен и нешто нерас-
положен. Осматрао је покоет усташа двогледом. Обилазио је чету и
давао конкретне задатке борцима. Није много инсистирао да копамо
ровове или да правимо заклоне. Непријатеља смо очекивали по при-
родним удубљењима или иза камења које се налазило на положају.

Десно од мене налазио се ЂУОО Корица Митаилов, нервозан без
цувана, тражећи преко везе од Душана Маљковића Максима да му
иошаље да повуче два дима. Наиме, био је обичај да једну цигарету
пуши четири и више бораца.

Ујутро, око 9 часова, на нашим положајима почела је озбиљно
комешање. Непријатељ се приближавао и кретао у четири колоне, са
очигледном намером да нас заобиђе и нападне са бокова. Командир
чете Никола Сивиљ издаје команду да сви борци буду спремни за
борбу. Десно од нас је 1. чета, док се 3. чета налазила у резерви, пре-
ма Широкој Кули. Све је спремно. Како су се усташе приближавале
са Личког Осика и Лукшића, почела је да туче артиљерија по нашим
положајима. Из Перушића нас туче један противтенковски топ. Цела
Марина глава се налази у диму од артиљеријских граната.

Усташе галаме и сваког часа очекутено јуриш. Певају песме Анти
Павелићу уз истовремено псовање мајке „несланом Јовану“. У неко
доба артиљерија се ућутала. Усташе су се примакле кроз мртав про-
стор испред нашег положаја на одстојање за бацање ручних бомби.
Кренули су на јуриш. Почела је права борба. Друга чета са команди-
ром Нином Сивиљем прихватила је судар са ус/гашама. Иако пијане,
усташе су застале и борци су искористили своје бомбашке потенци-
јале. Непријатељ је трпио губитке. И код нас те почело јављање пре-
ко везе о рањеним борцима. Лево од мене тешко је рањен Душан Ко-
рица, кога су износили Никола Папић и Милош Крњајић. У нашим
редовима је настала нервоза. Број рањених је све већи. Бомби и му-
ниције је све мање. Храбри Нина Сивиљ, трчао је око рањених бора-
ца. Поједини борци су скупљали бомбе и давали их командиру чете,
који их је лично бацао на пијане усташе. Нина је био јунак ове бор-
бе. Храбрио је своје борце и тучао по усташама.

Узастопним јуришима усташа, наша чета је тешко одолевала. Усташе су успеле да се уклоне на наше бокове. Чета је била десеткована. Рањено је 17 бораца. После пуних пет часова, одбрана Марине главе је напуштена.

Међу рањеним борцима 2. чете налазио сам се и ја. Том приликом тешко сам рањен у главу од усташке бомбе те се не сећам свих рањених бораца сем Душана Ђарца, Душана Маљковића, Максима и Јанкине Блебе.

Усташе су имале 9 погинулих и 17 рањених. Податке о губицима непријатеља дознали смо од заробљених двојице усташа приликом борбе на Рибнику и Билају јуна 1943. године. Они су изјавили да су учествовали у борби на Мариној глави. Усташе је заробила наша чета. По наређењу команданта батаљона Милоша Чанковића поверени су мени и Мани Борићу да их спроведемо у штаб Бригаде у Личком Осику. Један од усташа презивао се Жафран. Био је родом из Гацке долине. Приликом саслушања у штабу батаљона, обећавао је много. Изјавио је да је његов рођак у партизанима на високој дужности. При поласку, командант батаљона Чанковић нам је рекао: „Немојте их убити. Дајмо им шансу. Иако носе „У“ можда нису кољачи“. Предали смо заробљене усташе обавештајном официру 3. бригаде.

Миле Маљковић

СТРАВИЧНОЈАДОВНО

Приликом држања положаја око усташког осињака Госпић 1943. године, одређен сам са групом бораца батаљона Бићо Кесић у обезбеђење теренског радника Никола Будо из села Леденик код Карлобага, који је имао задатак да неопажено пређе преко Велебита и да прикупи податке о намерама непријатеља из гарнизона Карлобаг. Био је крупан и зрео човек и добро је познавао терен. Упозорени смо да се из Карлобага преко Велебита за Госпић кришом пребацују и усташе и да су опасни злочинци.

Добро смо наоружани и припремљени за изненадни сусрет са усташама, уколико до њега дође. Требало је пазити да се не сретнемо ни са усташама, нити са другим лицима, ради чега смо ишли странпутицом. Кретали смо се тихо и нечујно са великом будношћу и осматрањем. Јер, ако нас открију, задатак не би могли извршити. Теренски радник је био сталожен и паметан човек. На погодним местима смо кратко застајали и договарали се на које правце треба више осматрати и како заобићи опасна места и непошумљене терене.

Маршујући по задатку, наишли смо на мањи пропланак у шуми и на том пропланку простор ограђен високом жичаном оградом у облику круга. У том кругу се налазила стражарница. Била је подигнута високо изнад жичане ограде. На ограђеном простору било је пуно малих дрвених кориташаца. Спаља, око ограде, налазио се шљунак.

Ту нас је тихо, али са пуно података, теренски радник упознао о мучењу и убијању људи које су ту усташе доводиле.

Са овог мучилишта кренули смо даље у шуму и наишли на јаму у коју су ти људи бацани, претходно измучени и измрцварени. Наишли смо на још видљиве трагове тих злочина. Пошто је човек кога смо пратили имао податке, он нам их је, неким стравичним тихим гласом, износио и причао под којим су околностима ту људи умирали. Док је то причао, ненормално му је подигравала јабучица, а глас му нека туга и бол прекидали. Ово је на све нас оставило снажан утисак о нечовечанству и зверству усташких злочинаца. Овај ненадни чак код још свежих трагова зверства у шуми Велебита и тишини, да нас звери не примете, не може се никако заборавити.

Кренули смо даље кроз велебитско стење и подешавали долазак изнад Карлобага у сумрак. Кад смо стигли на одређено место, борци су се добро маскирали, а теренски радник се привукао до куће у којој је имао сараднике. Преко ноћи прикупљао је податке о намерама усташа и Италијана на подручју Карлобага.

После обављеног посла, још у току ноћи наставили смо покрет преко Велебита до наше команде која нас је на овај задатак упутила. Ни воде, ни хране није било.

Павле Новаковић Пајо

НАПАД НА ГОСПИЋ

Сламањем усташко-домобранских снага у Брушанима, 3. личка бригада је потпуно загосподарила комуникацијом Госпић — Карлобаг и успела овладати спољним положајима око Госпића на линији: Лички Нови — Оштра — Растовача — Будачки мост. Са ових положаја приступило се потпуној блокади Госпића са југозапада. Истовремено, убрзане су припреме за напад на то усташко упориште. За обезбеђење од Карлобага ангажован је батаљон Крбава, који је посео положај на Башким Оштаријама. Иако је напустио Лику и више се у њу никад није вратио, италијански окупатор је продужио да подржава усташе. Италијани су јаком ватром бродске артиљерије из Пашког залива засипали положаје 4. батаљона. Чак је било занимљиво посматрати распрскавање артиљеријских граната по велебитском кршу. На нашу срећу, стрме литице и мртви углови супротних падина поседнутих висова заштитили су батаљон од већих људских губитака.

Крајем априла и почетком маја 1943. године, 6. личка дивизија била је концентрисана на подручје северозападно од Госпића, спремна за напад на овај град. У исто време делови 8. кордунашке дивизије стигли су на простор Дивосела. По плану штаба Дивизије, напад на Госпић је требало извести 3. маја 1943. године у 19,00 часова. До тог времена завршене су и последње припреме. Извршено је допунско извиђање на Оштри на којој је 2. маја командант 3. бригаде Момчило Новковић издао заповест за напад. У току извиђања штабови батаљона су били откривени од непријатељске авијације па је на Оштру

један „дорнијер“ сручио товар бомби које су се разлетеле низ стрме падине овог узвишења.

Предвече 2. маја постројеним борцима Бригаде у Смиљану одржали су говоре Милан Баста комесар бригаде и Раде Жигић политички комесар дивизије. Они су надахнуто говорили о значају заузимања Госпића и задацима сваког борца у извршавању тог деликатног задатка. Не може се заборавити одушевљење које је том приликом обузимало сваког борца. Сваки припадник бригаде био је спреман и одлучан да да свој пуни допринос у ослобођењу Госпића и. кажњавању усташких зликоваца за све злочине које су до тог времена извршили над српским народом.

Напад је отпочео у одређено време. Претходила му је краћа артиљеријска припрема. На правцу напада 3. бригаде ангажована су два лакша тенка италијанске производње. Већ у самом почетку напада показале су се све слабости наше артиљеријске припреме. Јер, ни једна ватрена тачка прве линије непријатељске одбране није била неутралисана. У исто време, већ на самом почетку борбе непријатељ је пружио веома жесток отпор, што је потврђивало да је наша артиљерија само огласила почетак напада без правог ефекта. Непрецизно је испалена већа количина граната, а, иначе, смо их мало имали. Гранате су падале по граду, доста далеко иза прве линије одбране и иза ватрених тачака које је прво требало неутралисати. Сем тога, изостало је наше најубојитије оружје — изненађење. Није успело ни убацивање мањих делова у град у циљу дејства из позадине.

Међутим, објективно гледано то није било ни могуће. Јер, за то није било непосредних међупростора на спољној линији одбране. То је требало постићи почетком напада, сламањем појединих ватрених тачака непријатеља, непосредним гађањем из придодатих оруђа.

На правцу напада 3. бригаде кретала су се и два тенка. Уствари, они су били и најподеснији за стварање бреше за напад у систем непријатељског одбрамбеног положаја. Међутим, тенкови су упућени на правцу касарне, која је, сама по себи, представљала врло јак и утврђен одбрамбени чвор. Поготово за ондашње услове кад наше јединице нису располагале са довољно тешког наоружања. То је требао да буде помоћни правац за везивање непријатеља. Но без обзира на замисао, која је сигурно водила таквом циљу упада у центар града, она није материјално обезбеђена, па се у самом почетку наш напад претворио у линијски притисак на јак обруч спољне одбране непријатеља, који је због тога успешно одолео нашем нападу.

Тако, од самог почетка напада, створена је ситуација да смо водили борбу у месту и трпели губитке, уз уклињавање појединих мањих борбених група у распоред непријатељске одбране, које су на крају десетковане, или су биле потпуно уништене. Убрзо се показало да је то био наш потпуни неуспех. Ради тога је донета одлука да се обустави даљи напад на Госпић. Издато је наређење да се све јединице повуку на полазне положаје.

У нападу на Госпић Бригада је претрпела озбиљне губитке. Погинуо је већи број бораца, командног кадра, а највише командира водова и чета. Неколико десетина их је лакше или теже рањено. Међу

погинулим налазио се и Душан Ћурчић из Врепца. Био је командир 2. чете 1. батаљона Велебит. Дужност је примио непун месец дана пре погибије.

Пре Душана су, као командири 2. чете, погинули Никица Саватовић из Острвице, омладинац, храбар борац и изнад свега способан и даровит командир, затим Никица Радмановић, такође из Острвице, па Јанко Радмановић из Горњих Барлета.

У овој борби погинуо је и Никола Мандарић Срђо из Врепца. Налазио се на дужности обавештајног официра митраљеског батаљона 3. бригаде. Срђо се кретао непосредно иза једног од наших тенкова који је нападао у правцу касарне. Желео је да помогне посади тенка и да је усмери на пољедине ватрене тачке, јер је мрак отежавао осматрање из тенкова. Међутим, тенк је убрзо погођен и запален од непријатељског противтенковског топа. Срђо те покушао помоћи посади да се спаси, али је при том смртно рањен.

И после неуспелог напада на Госпић овај непријатељски гарнизон налазио се у потпуној блокади. Због тога је усташка команда из Загреба била присиљена да своје опкољене снаге снабдева ваздушним путем. Међутим, ни усташе V опкољеном граду се нису мириле са таквом ситуацијом. Кад год би им се пружио прилика, вршили су нападе на положаје појединих наших јединица и на слободну територију. Најчешће су вршили испаде према Личком Новом, Смиљану, Личком Осику и Будаку. Током маја, јуна и јула таквих испада је било више. Наравно, сви ти њихови покушаји завршавали су се неуспехом. Снаге Бригаде и других партизанских јединица које су држале Госпић у блокади наносиле су им мање или веће губитке. Стога се слободно може рећи да у том тромесечном периоду нијер било већих и обимнијих борби око Госпића.

Карактеристичан је усташки напад према Смиљану и Растовачи, где је положај држао батаљон Мирко Штулић. Ти положаји су неколико пута прелазили у наше и непријатељске руке. Заправо, усташе су у току дана успели да потисну Штулићевце са положаја, а ови би их вратили у току ноћи. Из ових борби интересантан је догађај везан за једног изузетно храброг борца из Могорића, Бранка Радаковића — Бранцела. Наиме, те ноћи, кад се смркло, батаљон је кренуо у противнапад, с циљем да се поврате претходно изгубљени положаји на Растовачи. Испред стрељачког строла кретао се Бранцел са групом бомбаша. Кад су се бомбаши подвукли под сами гребен усташе су их опазили и отпочели са бацањем бомби. Али како су се Боанкови бомбаши налазили сасвим близу и у мртвом углу, бомбе су падале преко њих.

Мислећи да су све претворили у прах и пепео усташе су се огласиле: „Еј неслани Јоване, јесмо ли те осолили?" На то им је Бранко који је иначе мало замуцкивао рекао: „А а а јесте ви го-го-тови?" Потом је своју ручну бомбу бацио међу усташе. То су исто учинили и његови другови, што је код усташа изазвало панику. Без борбе су се дали у бекство низ супротну падину Растоваче.

Половином јуна 1943. године усташе су изненада избиле до Машалука и Личког Осика у ком се налазио штаб Бригаде који се нашао у врло тешкој ситуацији. Запретила је непосредна опасност да

буде ликвидиран. Све се добро завршило. Да су предузете боље мере обезбеђења и већа будност, или да је штаб на време премештен на сигурније место, сигурно да до овако критичне ситуације не би дошло.

Владимир Мандарић

АКЦИЈЕ САМОЗВАНЕ „ЖУТЕ ГАРДЕ“

Након четврте непријатељске офанзиве од марта до јуна 1943. године ослобођена је готово цела Лика од Огулина до Книна. У том времену јединице 6. личке дивизије држале су положаје око Госпића, тако да се ово усташко упориште налазило у потпуној блокади.

Мада су изгубили територију, усташе су настојали да задрже утицај у западној Лици, у хрватским селима, која су им била наклонена. Тако су наоружали своје симпатизере у неким селима који су илегално боравили на слободној територији. Дању су обављали свакодневне сељачке послове, а ноћу су изводили борбене акције. Објекти њиховог напада били су партизански курири, теренски политички радници и мање групе бораца НОР-а.

У то време Главни штаб Хрватске налазио се у Оточцу, а штаб 6. личке дивизије у Перушићу. Због доста велике удаљености, наређено је 3. личкој бригади да у селу Јанча постави телефонску међустаницу са послугом 6 до 7 бораца — везиста. Међустаница је била постављена у једној већој сељачкој кући, поред самог пута Оточац — Перушић. Кућа је зидана од тесаног камена, а око ње је било доста крупног камења, више зидова и великог дрвећа.

По један везиста је стално дежурао на централи, други је преко дана осматрао ближу околину око зграде. Ноћу је постављено стражарско место испред објекта.

Једне ноћи, јула месеца између 23,00 и 01,00 на стражи се налазио Милан Пејић. Кретао се стазом испод куће у дужини око 30 метара. Пушку је држао на рамену напуњену и откочену. Ноћ је била доста видна и тиха. Ипак, Милан није приметио да му се приближавају припадници „жуте гарде“. У једном моменту кад се Милан окренуо према кући, на леђа му је скочио и преко руку га ухватио један од припадника „жуте гарде“.

У таквој ситуацији Пејић је имао леву руку на леђима и држао палац на обарачу. Гушајући се са усташом повукао је обарач и испалио метак у вис. Затим се снажно окренуо!, збацио бандита и скочио у јарак поред пута. У исти мах други припадник „жуте гарде“ бацио је бомбу на кућу. Бомба је погодила оквир прозора, одбила се и експлодирала испред куће. Остали борци — везисти одмах су истрчали на поље и заузели положаје који су били предвиђени за одбрану. Припадници „жуте гарде“ су се убрзо разбежали.

Касније смо сазнали да је ова врста усташа у цивилу сама себе назвала „жутом гардом“ што је асоцирало на усташке жуте униформе.

Вујо Дејановић

У другој половини 1943. године Италија је била на издисају, па се сваки дан очекивала њена капитулација. Исто тако било је нормално очекивати да ће немачке трупе настојати да попуне вакуум на територији коју су држале италијанске окупаторске снаге. Да би се осујетио план Немаца 3. личка бригада је добила задатак почетком августа 1943. године да се пребаци у Лапачку котлину и да затвори правце који из Босанске крајине воде ка северној Далмацији. Положаје код Госпића које је до тог времена држала, преузела је 13. приморско-горанска дивизија.

Доласком у Лапачку котлину бригада је затворила два основна правца: Босански Петровац — Кулен Вакуф — Обрлапац и Срб и Бињах — Лапац преко Дреноваче. Штаб бригаде и приштапске јединице лоцирале су се у Лапцу. Код бораца и старешина владало је посебно расположење и узбуђеност, и то не због страха што ћемо се по први пут сукобити са немачким окупаторима, већ више због осећања одговорности да се што спремније и одлучније ухватимо са њима укоштац. Стога смо у овом погледу користили искуства која су имали борци крајишких јединица. Сем тога, сви наши закључци су се темељили на претпоставци да се Немци неће упуштати у шире борбе са нашим јединицама ван комуникација, што им у том времену није био најважнији циљ.

Извиђањем је убрзо утврђено да Немци интензивно довлаче у Кулен Вакуф своје јединице и ратну опрему. Било је очигледно да непријатељ врши припреме за напад на наше положаје на којима је очекивао одлучнији отпор.

Међутим, ни ми нисмо чекали скрштених руку. Појачано је праћење свих покрета непријатеља. Предузимане су и мање борбене акције. Први озбиљнији сукоб са Немцима имао је батаљон Крбава. Штаб батаљона, са командантом Дањешом Радмановићем и комесаром Стевом Узелцом, донео је одлуку да се у току ноћи 7/8. августа упути јача борбена група на цесту између Кулен Вакуфа у рејону Човке са задатком да постави заседу и да непријатељу нанесе што веће губитке. Успех је био ван очекивања. Убијено је више немачких војника, подофицира и официра. Заробљене су и веће количине наоружања и ратне опреме. Чак су борци ове групе имали прилично тешкоћа да заробљену опрему и наоружање пребаце на нашу слободну територију. Том приликом заообљен је и један диван дресирани коњ — дорат.

Неколико дана касније сличну заседу између Кулен Вакуфа и Пркоса организовао је батаљон Мирко Штулић. Ни батаљон Бићо Кесић није мировао. Борци овог батаљона извели су 26. августа успешан напад на немачку колону код Горијевца. Само дан касније у ноћи 27/28. августа 1. и 2. батаљон организовали су врло успешну заседу на комуникацији Босански Петровац — Бињах. Заседа је организована у рејону Горијевца и Босанских Дољана. Том приликом немачка колона, од десетак камиона са војницима, скоро је потпуно уништена и разбијена. Заробљено је неколико камиона, наоружања и друге ратне опреме. Међу оатним пленом налазило се више бицикала и средстава везе.

Штаб IV батаљона „Крбава“ код Лапца августа 1943. године

Ближио се и крај августа кад је непријатељ прешао у напад са јачим снагама на положаје Бригаде. Батаљон Крбава држао је положај у рејону села Калати и на левој обали Уне. Немцима је успело да се неопажено провуку кроз непокривени међупростор, између 1. и 3. чете. Крећући се кроз распоред батаљона изненада су избили пред положај 2. чете која се налазила у батаљонској резерви. Са овом четом се налазио и штаб батаљона. Између бораца 2. чете и Немаца развила се жестока борба са врло блиског растојања. Немци су за момент устукнули назад. Тад се командант батаљона Дањеш Радмановић ставио на чело 2. чете и повео је на јуриш. За њим се непосредно кретао заменик политичког комесара батаљона Мирко Платиша. Обојица су натрчали на рањеног аутоматичара који је имао снаге да их заспе смртоносним рафалом из свог аутомата. Погибија команданта батаљона за тренутак је изазвала пометњу међу борцима 2. чете. То је било довољно да се Немци среде и поново крену у напад и да се домогну тела Дањеша и Мирка. Сва настојања бораца 4. батаљона да се по сваку цену спречи да и мртви падну у руке непријатеља нису успели.

Био је то тежак ударац и губитак за батаљон Крбава у првим борбама са немачким снагама у Лапачкој котлини.

После ове борбе батаљон Крбава се брзо регруписао и 3. бригада као целина успешно је одолевала немачким нападима. Успорено је наступање немачких снага преко источне Лике према северној Далмацији. Борбе Бригаде омогућиле су партизанским снагама у Далмацији да разоружају јаке итали-јанске гарнизоне и заплене огромне количине наоружања и друге војне опреме. На подручју Лапачког поља Бригаду је затекла вест о капитулацији фашистичке Италије. То сазнање код свих бораца је изазвало невиђено одушевљење и радост.

Прве борбе са Немцима у Лапачкој котлини биле су успешне. У њима су Немцима нанети значајни губици у живој сили и борбеној техници. Због испољене храбрости, одлучности и самоиницијативе бораца и старешина, Главни штаб НОВ и партизанских одреда Хрватске пахвалио је 3. личку бригаду.

Владимир Мандарић

МАЛО ЈЕ ШВАБА ПОГИНУЛО

Крајем августа 1943. године јединице Бригаде налазиле су се на положајима у Лапачкој долини. Батаљон Мирко Штулић држао је положаје у Калатима са правцем дејства према Кулен Вакуфу, где су се налазиле јаке немачке снаге.

У то време командант батаљона је био Милош Чанковић, политички комесар Стево Узелац Гатаричинин. Командир моје чете је био Ђуро Ђаковић Тодорчов. Команда бригаде, са Миланом Шијаном на челу, налазила се у Гајинама.

Првих дана на овим положајима било је чак и интересно. Време љетно. Смештај бораца и команди био је под ведрим небом. Спавали смо под стоговима тек покупљеног сена. И лешници су били родили па смо их брали, док смо се налазили на положајима. Неки делови наших јединица, мање групе, помагали су народу у кошењу и скупљању летине, укључујући и помоћ у транспорту.

Поред осталог, наш задатак је био да заштитимо овај устанички народ и да спречимо продор непријатеља на слободну територију. Географски гледано Калате су биле неповољне за држање положаја. Доста је пошумљено, непрегледно, због чега су стално истуране патроле према Кулен Вакуфу, како нас непријатељ не би изненадио. Једног јутра настало је пушкарање између наше и немачке патроле, које су се биле сасвим приближиле једна другој. На срећу на нашој страни није било губитака. Нове Вучковић и Душан Маљковић Максим убили су једног Немца док је брао лешнике, а остали су побегли. Немци нису ни покушавали да однесу погинулог, па су га наше патроле сутрадан нашле на месту погибите.

Наш батаљон није био сасвим пасиван у Калатима. Повремено је вршио акције преко Уне, на босанској страни. Једног дана, у подне, батаљон је постројен. Командант Милош Чанковић је издао заповест. Дао је задатке четама. Циљ је био: прећи Уну и у највећој тајности, посетити положаје на Човки, са горње стране, између Кулен Вакуфа и Врточа, сачекати Немце на окукама Човке и уништити, а потом се повући у истом правцу на Калате. Батаљон је успешно прешао реку на сплавовима и мањим чамцима у реџону Бушевића. Око 01 час. батаљон је избио на Човку, која те удаљена 5 до 6 километара од непријатељског гарнизона у Кулен Вакуфу.

Као курир, пратио сам команданта батаљона који је обилазио борце у заседи. Давао је конкретне задатке на лицу места командирима чета и водова. Посебно им је скретао пажњу на опасност да нас

непријатељ са бокова не заобиђе и пресече нам одступницу. Око 5 часова ујутру, из Кулен Вакуфа, кренула је велика колона Немаца, дугачка преко једног километра. Међутим, војника је било релативно мало у тој колони. Највише је било запрежних кола и коња. Радило се о транспорту материјала и опреме из Кулен Вакуфа и Петровца. Колона је била осигурана. Немачке патроле пролазиле су поред нас у бочној заседи на свега неколико метара. Ми на њих нисмо смели пуцати, да не би упропастили читаву акцију. Једна патрола је била у непосредној близини команданта Милоша Чанковића. Али, ни он пије реаговао.

Колона је већ дубоко била зашла у нашу заседу. На десном крилу заседе налазио се комесар батаљона Стево Узелац. Он је испалио ракету, као знак за отварање ватре. Борба је отпочела. Цео батаљон се сручио на непријатељску колону. Ипак, командант је био незадовољан укупним резултатом. Мало је Немаца погинуло. Вероватно је рано дат знак за почетак борбе. Пала је команда о извлачењу коња и опреме. Немци су немилосрдно тукли наш положај артиљеријом и минобацачима. Извукли смо 20 до 30 коња. Немци су се средили и отпочели страشان притисак на наше јединице које су већ почеле одступати. Командант је остао међу последњима на Човки. Напустио је тек кад се уверио да се сви коњи и опрема не могу извући. Зато је наређено да све што не можемо понети да унишtimo. Колико се сећам том приликом је убијено око 50 коња и уништене велике количине ратне опреме непријатеља.

Нисмо успели да утврдимо колико је непријатељ имао погинулих војника. На нашој страни, и поред артиљеријске паљбе, захваљујући брзини акције и доброј организацши повлачења, борба је завршена без губитака. Била су само два рањена борца и то Милан Клеут делегат вода и Едан борац из 1. чете чијег се имена не сећам.

Миле Маљковић

ПОНОВО КОД ГОСПИЋА ПА У БОСНУ

Због погоршане ситуације код јединица 13. приморско-горанске дивизије, првих дана септембра, Бригада је поново враћена на територију Госпића. Усташе су из овог свог упоришта све дрскије и све успешније овладавале појединим ближим засецима и доминантним узвишењима око Госпића. Долазак Бригаде на ову територију на усташе је деловало као гром из ведрог неба. Она је скоро свакодневно предузимала мање или веће акције да непријатеља сатера у Госпић, изолује од спољних веза и спречи му се снабдевање из ближе околине. На тај начин поново је дошло до изнуравања усташко-домобранског гарнизона у Госпићу који је и даље био присиљен да се снабдева ваздушним путем.

Колико год су наше снаге настојале да држе Госпић у потпуној блокади, ипак усташе су у ноћи 13/14. септембра извеле један од својих најдрскијих и, по последицама, најтежи испад на нашу слободну

територију. Наиме, те ноћи, усташка бојна злогласног Делка Богданића неопажено се извукла из Госпића и прошла преко велебитског крша и беспућа до Гацке долине. Изненада је упала у Оточац, у ком су се у то време налазиле установе Главног штаба Хрватске, ЗАВНОХ-а, руководства политичких организација и мањи делови војних јединица. У Оточцу је била и болница са великим бројем рањеника. По упаду у Оточац, усташе су извршиле изненадни напад на већи број најважнијих објеката и установа. И болница је за њих била посебно привлачан циљ. Уз помоћ часних сестара, усташе су идентификовале рањене партизане, које су на лицу места убијали. Они су на тај начин извршили још један у низу злочина над овим немоћним и голоруким нашим борцима. После обављеног „посла“ бојна Делка Богданића се повукла из Оточца и истим путем се вратила у Госпић. Са њима су као њихови помагачи отишле и часне сестре и један број другог особља болнице. Покушај делова Бригаде да их пресретне изпад Косиња и да их казни за злочин ког су починили ните успео.

После краћег боравка на територији Оточца и Брлога и повратка на подручје Госпића, Бригада је, у саставу 6. личке дивизије кренула у првој половини новембра 1943. године, у Босну, у састав Првог пролетерског корпуса.

На челу бригаде био је командант Милан Шијан из Срба и политички комесар Милан Баста из Курјака. Командант 1. батаљона био је Бранко Маљковић из Могорића, политички комесар Јово Бабић из Мазина; командант 2. батаљона Ђуро Угарак Цого из Врепца, политички комесар Раде Гутеша из Церовца; командант 3. батаљона Душан Чујић од Плитвичких језера, политички комесар Милан Грубић из Врепца и командант 4. батаљона Владимир Мандарић из Врепца и комесар Стево Узелац из Андрића.

Владимир Мандарић